

V Ljubljani, dné 1. grudna 1896.

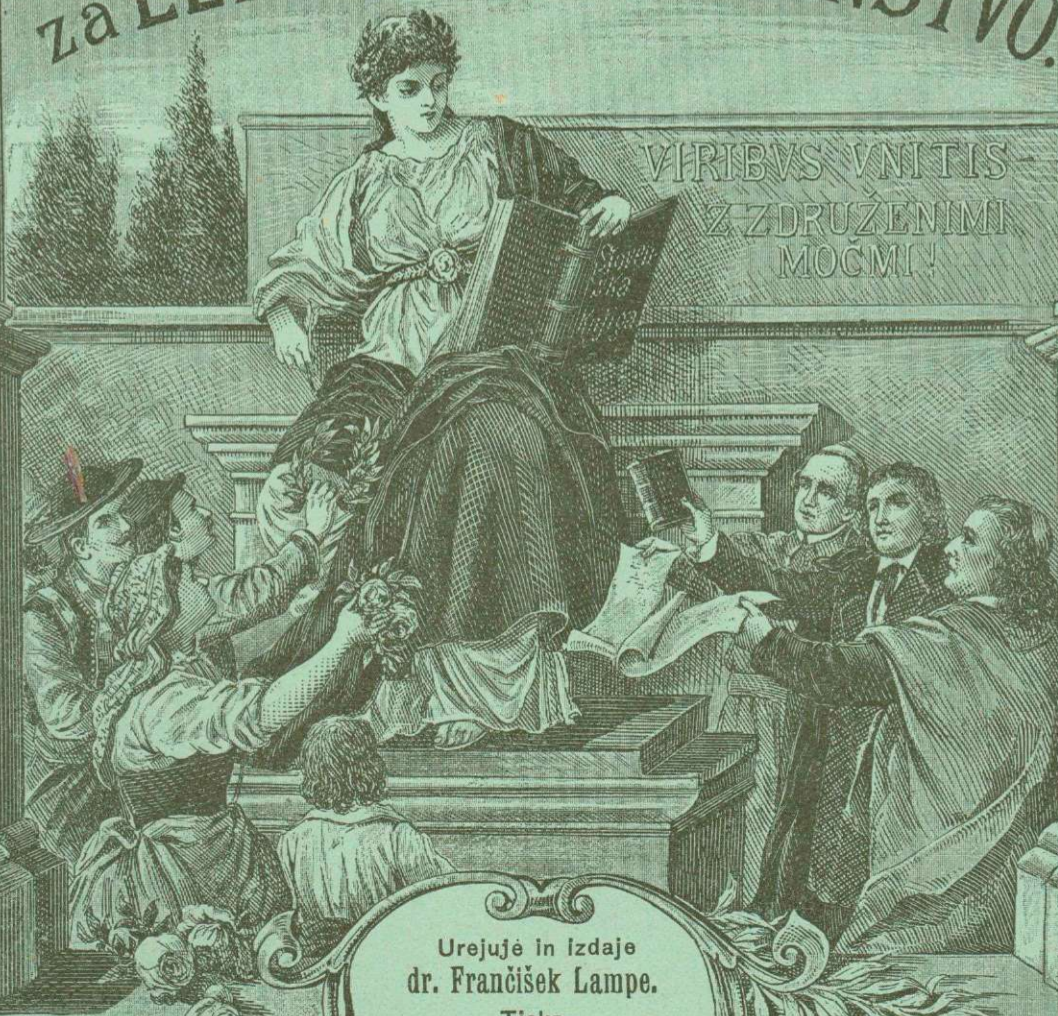
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
23.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOČMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.

Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 23. zvezka.

	Stran
1. O prvinah. Zložil <i>Anton Medved</i>	705
2. Še enkrat! Zložil <i>Anton Medved</i>	705
3. Na Gorenjskem. Zložil <i>E. Gangl</i> . 14. Pri Peričniku. — 15. Te gore. — 16. Šum in Vintgar	706
4. Prve hiše. (Povest.) Spisal <i>J. Štrukelj</i> . (Dalje.)	707
5. Dražani. (Slika.) Spisal <i>Podgoričan</i>	714
6. Samota. Zložil <i>F. S. Finžgar</i>	716
7. Sv. Miklavž. Zložil <i>F. Krek</i>	717
8. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal o. <i>H. Šalamun</i> . (Dalje.)	718
9. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal <i>dr. Anton Medved</i> . (Konec.)	724
10. K Jordanu in Mrtvem morju. Spisal <i>dr. Fr. Sedej</i> . (Dalje.)	729
11. Književnost	735
Slovansko jezikoslovje. <i>Archiv für slav. Philologie</i> . (Konec.)	
12. Razne stvari	636
Koncert „Glasbene Matice“. — Zvezdoslovni koledar za mesec gruden.	
Na platnicah: <i>Socijalni pomenki</i> . (Dalje.)	

Slike.

1. Jordanska dolina	705
2. „Miklavž je tu!“ Risal <i>O. J.</i>	713
3. Sv. Miklavž. Risal <i>J. P.</i>	717
4. Puščava med Betanijo in Jeriho. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju“.)	721
5. Riha (Jerih). (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju“.)	725
6. Beduvini. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju“.)	729
7. Reka Jordan. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju“.)	732
8. Ob Mrtvem morju. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvem morju“.)	733

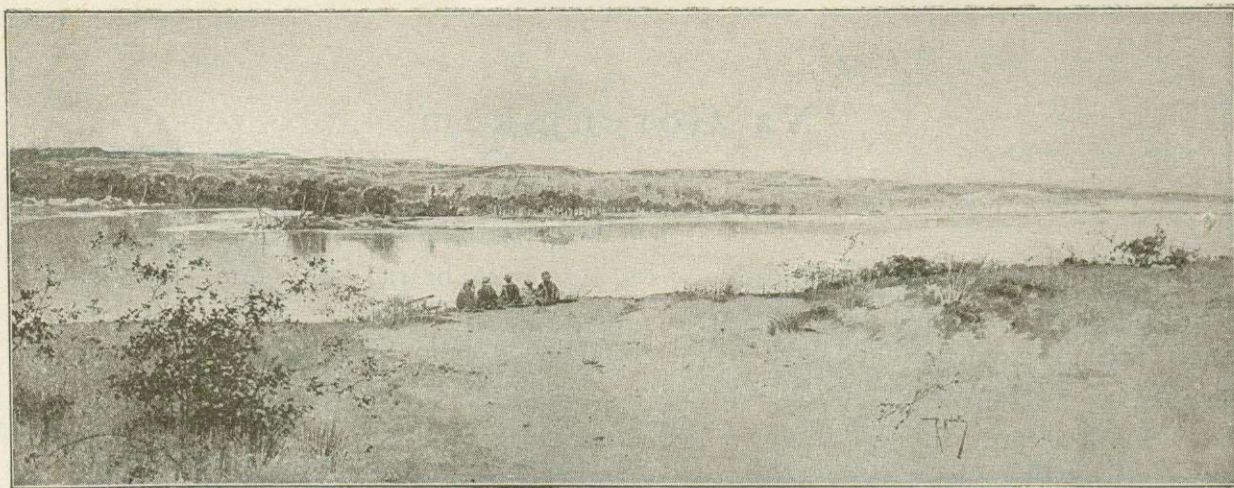
Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Jordanska dolina.

O prvinah.

O sôlnem dôlu glási
Ječé naj še takó,
Na sveti vendar včasi
Živeti je lepó.

Kar nas pri kaplji zlati
Priateljev dobé,
Med sabo, ko med brati,
Razkrivamo srcé.

Za svete vzore vneti,
Sovražniki z nikóm,
Potujemo po sveti,
Goreči za svoj dom.

In koder srca blaga
Poslušajo naš spev,
Vsa družba nam pomaga
Povišati odmev.

Da vôda poleg zêmlje,
Da poleg ognja zrak
Tvoré življenja têmlje,
To vé med nami vsak.

A tudi zdravje drago
In mlad, cvetóč obraz
In čas na razpolago
Prvine so za nas.

In ako mesto vôde
Sprejmêmo vino vmes,
Ne žalimo gospôde,
Učeče, kaj je res.

Kdor vedno meje črta
In v jednomer učí,
On srca nam odprta
Zapira in hladí.

Ko je pri Berezini
Napoleon prepál,
On pèti je prvini
Pravico pripoznál.

Govoril je košato:
Ne ogenj, voda, meč —
Premoglo me je blato,
Da nisem vstrajal več.

Mi pak na pèto mesto
Postavimo lahkó:
Nad gladko, suho cesto
Smejoče se nebó.

O, kadar té prvine
Nasmevajo se nam,
Na vse skrbi spomine
Preženemo drugam.

Srcé bi pohitélo
Zemljane vse objét,
V objemi vsem velelo:
Kakó je lep ta svet!

In pride čas, da grêmo —
Nekterim se v očéh,
Ko zadnjič zapojêmo,
Igrá s solzámi smeh.

Zató naj v tožnem glasi
Velí, kar hoče, kdó,
Na sveti vendar včasi
Živeti je lepó.

Anton Medved.

Še enkrat!

Še enkrat mi prinêsi zlate hipe
Nazaj, krilati, vedno béžni čas,
Ko pred očetno hišo v senci lipa
Vesel in mlad mi cvêtel je obraz!

Še enkrat mi pokaži mater milo,
Ki davno že mi v črni zemlji spi,
Ki jo srcé je moje bolj ljubilo,
Kot druga srca vsa in vse stvari!

Še enkrat pôkoj duše mi povrni,
Ko miren vstajal sem in miren spal;
Podobe jasne pred menoj odgrni
V prirodi lepi mojih rodnih tal!

Todà nikdar, nikdar! — Oh, ko bi gledal
Samó trenútek prêšle dôbe raj,
Potem šele bi bridko se zavedal,
Kaj nisem zdaj in česa nimam zdaj.

Anton Medved.

Na Gorenjskem.

14. Pri Peričniku.

Kras ti našega svetá, ne zabim nate,
Dokler mi v življenju pot prestance moj;
Solnce samo se zagledalo je vate,
Raztopilo se v vseh sedem svojih boj!
Iz višine, kjer brsti ob cvetu cvet,
Voda tvoja hoče zreti v dol, a sila
Vsemogoča v tisoč kapelj je razbila
In izpremenila v biser jo neštét . . .

O, kakó bi rad, da samo jedna kaplja
V množici nebrojni tvojih sem vodá,
Hitel s tabo bi, iskal, kod že zataplja
Za goré se zvezda našega gorjá.
A takó samó te zrem! . . . Ne zabim nate,
Saj kot ti nemiren žitja pot je moj,
In zaljubil kakor solnce sem se vate —
Ono svit, jaz spev ti dam oskromni svoj!

15. Te gore!

Pomlad prišla je iz nebes,
Sneg po vrhéh se v solncu taja,
O, zdi se mi, kot da bi res
Razgrnil tod se košček raja —
Te gore, krasne gore!

Obseva jutra svit krasan .
Brsteči cvet, zelene veje,
Na zlatem vozu solnčni dan
Izza gorâ se nam prismeje —
Te gore, zlate gore!

Z nočjó stoterni pride sèn,
In solnce svod nebá ostavi,
Počiva svet v snè zatopljen,
Žar ga nebrojnih zvezd pozdravi —
Te gore, mirne gore!

V oblakih križa bliskov žar,
In grom razlega se v doline,
Beží v zavetje vsaka stvar,
Radóst in spev po gorah gine —
Te gore, temne gore!

In pride zime led in mraz,
Planini cvetno lice vzame,
In smrtni jo poljub ta čas
V sèn zimski žalostni objame —
Te gore, mrtve gore!

16. Šum in Vintgar.

Več nas je bilo, ko smo tod
Šli takrat gledat daljni svet . . .
Nad nami svod nebá razpet,
Na levo skale, in na pravo
Drznó ob njih umeten pot
Izgublja nekam se v daljavo . . .
In košček ta zemljé domače
V nemirni vodi se zrcali,
Ki v strugi njen val ob vali
Šumi in peni se in skače
In druží se in spet razdvaja;
Hiti nevzdržno, zdaj zastaja,
In končno pada kakor v sneg
Razmleta voda z visočine —
Polagomâ nemir ji mine,
In vanjo zre cvetoči breg . . .

Navdušil nas je ta prizor:
Začuli klici vzradoščenja,
Ponosa so se in strmenja,
Odmeval je od sivih gor
Glas pesmi radostno zapete,

Ki bil iz duše je zavzete . . .
Zazdelo se mi je, da teh
Duš mnogotera je strmečih
Posoda le valov besnečih,
Ki svet jim vzel je mir in smeh!
In da v prirodnem veličastvu,
Pozabi človek svoje teže,
Bridkost se mu in jad poleže —
In če srcé ni brez občutka,
Ob neizcrpnem se bogastvu
Prirodnega krasú pomlaja,
Slast ga in nova moč navdaja — —
Ne zabim onega trenutka!

Prišli smo do prijazne hiše,
Ki potnika uljudno vabi,
Da potno čelo si obriše
In svoj telesni trud pozabi.
„Hej, vina, vina!“ zakipele
Nam duše so, in zazvene
V rokâh so čaše spet in spet:
„Bog živi te, slovenski svet!“

Prve hiše.

(Povest. — Spisal J. Štrukelj.)

(Dalje.)

VI.

Ni vina brez pelina.
Nar. preg.

Vernih duš dan tistega leta je bilo lepo, pa silno mrzlo jesensko jutro. Zvezdice so se nemirno lesketale, kakor bi jih zeblo, pa tudi na pokopališču za župnijsko cerkvijo je migljalo vse polno lučic. Grob stare Grebenke je bil popravljen, in dvanajst svečic v podobi križa je gorelo na njem. Greben je vendar nekoliko poskrbel za materin grob, čeprav za dušo ni, zakaj na pokopališču ga ni videl nihče ne na praznik vseh svetnikov popoldne, ne naslednje jutro. Kupil je pa dvanajst sveč in naprosil Bremenčkovo Mico, naj z belim peskom posuje gomilo in vsadi svečice na grob. S tem je hotel ljudem jezike zavezati, ki so še vedno govorili, da hodi rajnica nazaj ter je gotovo v vicah, ker skopi sin neče dati za svete maše, da si je toliko dobil po njej. Ob šestih zjutraj so bile v cerkvi molitve za rajnike, ljudje pa so tačas klečali ob grobéh in molili za svoje drage. Na grobu stare Grebenke ni bilo nikogar domačih, menda se jim je zdelo premraz; popolnoma zapuščen pa vendar le ni bil ta grob: rajnice prijateljica Špela in Bremenčkova Mica sta bili prižgali lučice in prosili pokoja njeni duši. Po sv. maši pa sta se oddaljili z drugimi vred s pokopališča ter šli domov. Treba je bilo namreč hiteti z delom, ker se ni vedelo, kdaj pade sneg.

Posebno pridni so morali biti to jesen pri Prvinovih, ker niso imeli pospraviti samo poljskih pridelkov, ampak je bilo dovolj opravila tudi z zidanjem. Pa je šlo še vse nekaj srečno izpod rok. Seveda Francè je z nevestino doto še precèj lahko migal. Živina je bila že v hlevu, po večjem je bilo že tudi drugo dodelano, samo streha še ni bila pokrita. No, na vernih duš dan so dejali pa vendar-le opeko nanjo. Pa je bilo tudi delavcev! Pokrivali so kar z obeh strani hkrati. Skoro vsi okrogelski otroci so podajali opeko. V mraku so zdelali.

Če je bilo mnogo vrišča med mladino že po dnevu, lahko si je misliti, kakšno žvrgolenje je bilo šele zvečer, ko so mladi delavci prejeli plačilo: vsak po pet krajcarjev v denarjih, kruha in medenega žganja pa, kolikor je kdo hotel in mogel. Samo ob sebi je umevno, da so bili pri taki nespametni večerji kmalu vsi

malo matevžasti. Začeli so se celó metati, saj je znano, da je pijanec vsak močen in pogumen. Ker so bili pa le prerazposajeni, in je dvema že tekla kri, jednemu iz nosa in iz zob, jednemu izza ušesa, jel jih je Francè spravljati domov. Šli so, pa kar skupno držé se za rame in vriskaje po vasi. Toda, kakor pogumni, utihnili so vendarle kmalu. Zagledali so namreč strah, o katerem so že toliko slišali, na lastne oči. Za Prvinovo kočo, pri tisti češplji na Grebenovem vrtu, kjer je mizarja Štefana prvič strašilo, prikazala se jim je čudna človeška glava in lezla počasi kvišku. To so zavpili in jo ocvrli, kamor je kdo mogel! Seveda je bilo brž vse Okroglo po koncu. In sedaj še nekaj novega! V Prvinovi koči pri Žličarju je začelo goreti. Ko so pridri sosedje gasit, o strahu že ni bilo ne duha ne sluha.

No, ogenj ni bil ravno nevaren: zgorelo ni drugega kakor nekaj suhih mizarških odpadkov in ožgale so se Tilnu nekatere deske. Največ je trpela peč, ki je bila skoro vsa podrta. Tilnu in vsem prebivalcem Prvinove kočje je bilo jako neljubo, da se je nabralo toliko ljudij. Pa bi se jih ne bilo toliko, da ni začela Kotarjeva Urša tako neznansko kričati. Toda kako bi ne! Tilnova žena Urša je kuhala za večerjo krompir, in Kotarjeva Urša je sedela na tnalici pred ognjiščem, pa najedenkrat pravi v peči „pf, pf!“ Žerjavica odskoči iz peči Kotarjevi Urši v naročje, peč je prav takrat tudi že prebita, in ogenj v Tilnovi delavnici, kamor se je sedaj skozi peč videlo iz veže. Kdo bi molčal, če se mu kaj podobnega primeri? Kotarjeva Urša že ni.

„Kako je pa ogenj nastal?“ povpraševal je Sod.

I, kako?“ govoril je za vse domače Micin Peter. „Peč je stara, pečnice so že kdo vé koliko let sprte med seboj, in ko je nocoj grča počila, izmaknila se je jedna ter padla v sobo. Nekaj peči je pa še Tilen poškoval, ker je preveč hitro ogenj dušil.“

„Seveda, stara peč“, govorili so drugi.

„Skozi špranje bi vselej lahko pogledal, kaj bo jedel“, šalil se je Peter.

„Nove peči bo treba, pa to bo Tilen že zmogel“, dejal je Sod ter odšel, za njim pa tudi drugi, veselé se, da ni hujšega.

Vsi so verjeli Petrovemu dopovedovanju o početku ognja, jedini Petičnikov Nace se je muzal, seveda tako, da ga ni nobeden videl.

Doma pa sta imela takoj potem z očetom, ki je bil sicer že popolnoma dober, samo nekdanje gibčnosti in moči ni več imel, živahen pogovor.

„Oče, že vem, kam hodijo naša drva“, pripoveduje Nace očetu; seveda poprej mu je že vse razložil, kakšen požar je bil v Prvinovi koči.

„Jaz sem tudi zmeraj tako sumničil, da ti-le gostači nam posestnikom niso za drugo kakor za kvar. Ko je Pustotnikov kupil kočo, nadejal sem se, da jih izžene: ná, pa je sedaj še slabše, kakor poprej. Žličar — naj bo, naj mu še jaz tako rečem, saj ni nič prida človek! — ima denar ter od te sodrge vse pokupi. Sedaj lahko prodajajo ukradeno blago, poprej so se morali bolj truditi in drugje spečavati, kar so nazmali — a sedaj naredé vse kar med seboj.“ Tako se jezi stari Petičnik, ki skrbi še vedno za vsako bilko pri hiši, dasi je za starega.

„Tožiti pa le še ne morem“, nadaljuje Nace, „vse bodo utajili.“

„Težko bi kaj opravil. Sicer pa, ali bi ti Micin Peter škodo poravnal? Tak plača, kakor vrabec proso.“

„No, pri hiši ga ne maram, če ne vem, kaj!“

„Zato pes ni nikoli nič lajal.“

„Ker je kakor domač. Tiger je pač hud pes in dober varih, pa Petra pozna kakor mene in ne bo zalajal nad njim, če bi odnesel še več.“

„Malo strahú bo pa le imel.“

„Mal spomin bo tudi Žličarju ostal za kupovanje ukradenega blaga.“

Ta pogovor bi bil nejasen marsikateremu Okroglanu, dobro pa sta vedela Petičnik in njegov sin, kaj govorita.

Od tistega časa namreč, kar se je razglasilo po Okroglem in daleč na okoli, da ne uživa večnega mirú rajna Grebenka, bilo je čuti po vasi, da je ukradena po noči ta in ona reč. Posebno Petičnikova drva so nenavadno hitro pohajala.

„Tat, ki ne hodi od daleč, porabil je sedaj priliko, ko se zgodaj na večer in po noči vse skrbno zapira“, sodila sta Nace in njegov oče. In ker Tiger ni nikoli po noči lajal, letel je sum najbolj na Micinega Petra. Ta je bil, kadar se mu je ljubilo delati, skoro vsak dan v delu pri Petičniku.

„Le stoj“, dejal je nekega dné Nace, „jaz ti že posvetim!“

Potem je navrtal več polén, nasul jih s smodnikom in zložil na skladovnico drv po vrhu. Dekli in Meti je pa naročil, naj jemljeta polena iz drugega kraja, da ne bi bilo doma kake nesreče. In res tatú je dobro splečal!

Meta je prinesla nato večerjo na mizo: mlečnato kašo. Odmolili so in posedli za mizo.

Med jedjo so pa preresetavali dogodek v Prvinovi koči in se smejali opeharjenim tatovom.

„Saj pravim in pa še rečem“, trdil je stari Petičnik ter pihal kašo v žlici, „da ni môči živeti brez polja in gozda; Žličar je mislil, da mu bo šlo, pa se je opekkel.“

„Jaz pa le Urše njegove ne razumem“, govoril je Nace, držeč žlico po kmečki navadi obrnjeno proti skledi in naslonjen na dlan. „Pri nas je bila poštena, kako da se možu ne upre?“

„Doma ima vsak rad mir“, omenil je na kratko stari in zopet zajel.

„Mir —?!“ posmehnil se je Nace pikro; „sedaj pa ima mir!“

„E, še pomnila bo, kdaj je služila pri nas“, izpregovoril je oče; „kaj se je pa obesila temu ptujcu tako hitro na vrat!“

Sedaj je zaropotalo v veži, kakor bi se vse podiralo.

„Sveti križ božji!“ zgame se Meta, „kaj pa je?“

„Strah!“ zašepeče preplašena dekla.

„Menda je maček burklje prevrgel“, méni Nace, ker je bilo zopet vse tiho.

„Škoda, da ni več gospoda Blaža, ki so znali ‚panati‘; v Okroglem bi sedaj res koga potrebovali, da bi pregnal strahove“, pošali se stari Petičnik. Potem pa pristavi: „Nace, daj, poglejva, kaj je bilo prav za prav.“

Nace odpre vrata, oče gre za njim, Meta in dekla se pa nič kaj ne upata v pol temno kuhinjo.

„Predrta reč!“ izpregovori prvi Nace, „pod kotlom sta kurili vedve tudi z onimi poleni!“

„Poglej no, vratca je skrivilo“, kaže stari Petičnik sinu.

„Meta, vi ste se zmotili“, opravičuje se brž dekla. „Najbrž ste prej-le nabrali drv tam, kjer so bila navrtana polena.“

„Oh, še mislila nisem na to“, odgovori; bilo je težko Meti.

Trije veliki lonci za prašiče so stali pred kotlom in bili ubiti. Dobro, da so bili prazni. Kotlu tudi ni bilo nič hudega, Meta menda ni prinesla več ko jedno izmed onih polén, ki so bila s smodnikom natlačena.

„O ti moj Bog pomagaj, da sem tako pozabljiva!“ vzdihnila je Meta. „Pa so šli trije dobri piskri!“

„Da le večje nesreče ni!“ tolašil jo je Nace. „Kaj to! Deset piskrov dam razbiti, samo da so jo tudi pri Žličarju izkupili.“

Pospravili so črepinje. Stari Petičnik sicer ni rekel nič, mislil si je pa le svojo. Kratko povedano: Meta mu še vedno ni bila všeč, čeprav je že mesec dnij gospodinjala pri Petičniku ter mu tudi dobro stregla.

Nace se ni toliko pritoževal nad njo, po godu mu pa vendar-le ni bilo vse, kar je počela. Toda česar se človek nikoli učil ni, tega tudi znati ne more. In Meti je manjkalo reda in razumnosti, tako, da je imel Nace précej prve čase križ ž njo.

Petičnikova hiša je bila velika. Gospodinja je morala biti razumna in pridna. Meta pač ni bila kos svoji nalogi. To je kmalu izprevidela tudi sama. Kuhala bi že še bila, saj ni bilo veliko družine: ona, Nace in stari. Pa živine je bilo veliko. Pet molznih krav, dve telici in voliček. Dokaj dela! In ob tem je bilo treba še vsako jutro voziti mleko v Ljubljano.

„Nace“, potožila je Meta že prve dni, ko sta prišla z božje poti, „preveč je dela samo zame.“

„Prvinova Urša je oskrbela vse sama“, mislil si je le-ta, vendar žena je žena, zato jo je povprašal: „Kaj hočem še katero najeti?“

„Kadar bo na jesen slaba pot“, pravila mu je Meta, „treba bo dobiti kako žensko, da bo hodila z mlekom v Ljubljano in mi malo pomagala doma.“

Nace je bil ženi dober, zato je naprosil Bremenčkovo Mico, da je hodila zjutraj mlest krave. Meta pa ji je velela storiti še to in ono, in kmalu je bila Mica malodane vedno pri Petičniku. Zastonj kajpak Mica ni pomagala. Za vsako delce je hotela biti plačana. Nacetu ženska ni bila všeč, nekaj zato ne, ker je bila prejezična, nekaj pa, ker ni bila nikdar dovolj plačana.

„Dekla bi bila boljša“, dejal je zato nekega večera svoji ženki, ko je ravno odhajala Bremenčkova Mica, noseč s seboj v predpasniku fižola in krompirja.

„Menim, da!“ pritrnila mu je Meta.

V Okroglem je bila za dekle trda, ker so bila vsa dekleta v smodkarni; Nacetu se je pa le posrečilo dobiti jo. Mlade Prvinke sestra je namreč prišla malo pogledat, kam se je primožila sestra. Všeč ji je bilo v Okroglem. Ostala je tri dni pri sestri.

„Kar tu bi ostala“, rekla je zadnji dan.

„Pa daj!“ silila jo je sestra in Francè tudi. Toda ker ji za plačilo ni ponudil nobeden nič, ravnala se je vse jedno proti domu.

Slučaj je nanesel, da je prišel prav ta trenutek Petičnikov Nace vprašat Franceta, če bi mu posodil dve dolgi verigi, ker je bil namenjen z Micinim Petrom po drva, pa sam ni imel več kakor jedno verigo. Druga je ležala že tri dni pri kovaču, pa je še ni popravil.

„Zakaj ne?“ bil je Francè brž pripravljen; „kolikokrat si že ti meni kaj posodil!“

Poiskal je za staro kadjo v veži verigi in ji dal Nacetu. Mlada Prvinka in njena sestra sta ravno ta hip prišli iz sobe.

„Kam pa vedve?“ vpraša Nace.

„Sestro grem spremit“, odgovori Francetova žena.

„Tako ji je prirastlo Okroglo k srcu, da skoro domov neče“, podraži nalašč Francè.

„Naj pa tu ostane, če je kaj pridna“, ponagaja tudi Nace.

„O, saj bi koj tu služila, če bi se ji kje primerilo“, začne mlada Prvinka, „samo pri meni neče.“

„Saj nisem rekla, da bi ne“, brani se njena sestra.

„Hm, dekle pa jaz potrebujem“, pravi Nace pol v šali, pol za res. „Ako te je volja tukaj ostati, pri nas je že prilika. Kar zmenimo se, pa bo.“

Beseda je dala besedo, in prej kakor je sama vedela, bila je Prvinkina sestra zmenjena z Nacetom, da bo služila pri njem. Ni šla domov, ampak pisala je po delavno obleko in ostala v Okroglem. Kmalu se je privadila, saj dela je imela pri Petičnikovih več kakor dovolj; zvečer, posebno ob nedeljah, pomenila se je s sestro toliko, da doma ni pogrešala.

Odslej je bilo pri Petičniku že bolje. Nežika, tako je bilo dekli ime, je bila pridna in razumna in tudi z Meto sta se razumeli. Delo ni več zastajalo, vsaj žensko ne. Kar je bilo pa moškega, opravila sta Nace in Peter, no, stari je pa tudi še vedno mihal in vse videl.

Stari Petičnik bi se bil že sprijaznil z Meto, saj mu je vsako opoldne skuhalo črno kavo, katero je posebno ljubil, samo Grebenovih otrok, bratov in sester Metinih, ki so sedaj vedno hodili naslanjat se k Petičnikovim, ni mogel videti. Njemu sicer niso nič prizadejali, a to ga je jezilo, ker so vse pretaknili, in pa to, ker je bil vaje v hiši mirú, ti so pa zmiraj vpili in se pričkali med seboj.

„Hencano vendar!“ togotil se je včasih sam zase, „saj je Nace vzela samo Meto, sedaj je pa teh Grebenovih sitnežev vse polno!“ Najbolj nevoljen je bil pa tedaj, kadar je prišla Pepa in postajala po cele ure brez dela. „Predrto!“ modroval je, „take-le punice bi pa vendar morale že prijeti za kako delo. Pa če lenoba že sama lenari, vsaj Mete naj nikar ne moti.“

Ker so bratje in sestre Metine dolgo vasovali pri Petičniku, bili so semtertje tudi lačni. Meta jim je odrezala zato včasih kak košček kruha. Pa otroci neredne hiše — to so bile besede starega Petičnika — še redno jesti ne znajo. In res. Ne da bi bili pojedli, kolikor jim je sestra dala, to ne, ampak koščke so objedli in pustili. Meta je po njih odhodu navadno vse to pomedla v miznico. Seveda teh otročjih ostankov ni Petičnikovih nihče maral. Tako so ostali in plesnovali v miznici, starega je pa jezilo.

„Odkar sem pri hiši“, ponavljal si je prejšnje boljše čase, „ne pomnim, da bi bili v miznici plesnivi kosci kruha. Sedaj so pa. Saj pravim no in pa še rečem!“

Na glas pa kaj takega stari Petičnik ni hotel reči. Zakaj ne? No, da bi se Meta kdaj predrugačila, tega ni upal. „Ali jo kuhaj ali peci, nič ne pomaga“, to je bilo njegovo prepričanje, in molčal je. Pa tudi prepira ni maral v hiši. „Resnica oči kolje“, dejal je sam sebi. „Kaj bi dražil? Če ima kaj preudarka, sčasoma bo že zapazila, kaj ni prav. Pa saj ne bo. Opominjati jo pa ni zdravo. ‚Kdor resnico gode, temu gosli zbijejo‘, slišal sem že večkrat, torej le tiho!“ In bil je res tiho.

Kaj pa Nace? Ta ji je že kaj pokazal, toda mlad mož ne vidi vseh napák mlade žene. Čutil je pač, da Meta ni posebno bistrumna, vendar je bil zadovoljen, da ga je slušala. Ali vsega ji vselej le ni mogel naročiti, in tako je nastala včasih še vedno kaka zmeda ali zamera.

Listje so grabili. Bremenčkova Mica, Kotarjeva Urša in še nekaj ženskih je delalo pri Petičniku. Ob desetih bi bilo treba dati malico, pa Meta je pozabila. No, to ni bilo nič čudnega. Njeni bratje in sestre, ki jih je prosila, naj ji nalupijo krompirja, sprli so se med seboj, ubili skledo in jo čisto premotili, da ji še na misel ni prišla malica za grabljeveke.

Meta je pozabila, ženske pa ne.

„Pozna se, da je še mlada, še na uro ne pozna“, dejala je prva Kotarjeva Urša.

„Sebi že postreže, sebi“, zbadala je Bremenčkova Mica, „za nas pa ne vé.“

„Kar grablje bom vrgla v grmovje“ ni bilo vseč tretji grabljevki. „Lačna pa res ne bom grabila.“

„Majhno še potrpi, Bog vé, kaj dobrega nam je namenila“, draži zopet Kotarjeva.

„Seveda, dobrega — vse zamazano bo in nečedno, da bi še pes ne povohal“, pregiblje se Micin hudi jezik.

„Koliko voz ste ga že dobile?“ oglasi se sedaj izza grmovja Nace, kakor bi bil iz neba padel. Grabljeveke, ki so poprej bolj z jezikom migale kakor z rokami, urno poprimejo grablje.

„Kakor boš nakladal“, odvrne Mica čisto nedolžno. „Nekateri bi ga peljal trikrat, drugemu bi ga dvakrat nič ne ostalo.“

Nace, ki je prišel od kolarja, kamor je bil nesel potrto kolo, pričel je grabiti z delavkami, ne vedoč, da so še brez malice. Nekaj časa so vse molčale. Toda najemniki so tudi nagajivi, če so pravi. Prvinove grabljeveke so bile že izmed tistih.

„Urša“, začne Mica tako tiho, da je Nace moral slišati, „tako sem lačna; ali imaš kako skorjico kruha pri sebi?“

„Nič nimam, pa bi ti tudi ne dala, ker se meni nič bolje ne godi. Vem, da je že pol najstih, pa še ni nič malice“, odgovarjala je Urša še tiše, pa zato je že skrbela, da se glas ni popolnoma izgubil, ampak je razumel Nace vsako besedo.

Le tega je pograbila jeza in rdečica mu je stopila na obraz. Pa brž si je domislil, da je najbrž Meta na malico pozabila, in dejal je ves miren:

„Saj znam jaz tudi kranjsko, ženske lačne; zakaj mi pa ne poveste tega? Malo potrpite, pa bo vse dobro.“

Odšel je. A kmalu se je vrnil z malico, ki je bila pa nekoliko boljša kakor po navadi. Dal je namreč delavkam tudi vrč tokovca, ker so morale čakati. In bilo je vse poravnano. Kar je zamudila in zakrivila Meta, popravil je urno Nace, in ženske so bile še bolj vesele, kakor z malico ob navadni uri.

Tako je imel mladi Petičnik s svojo ženico večkrat kak križ, a ker si ga je bil sam izbral, ni se mu zdel težak. Sicer se je pa tudi tolažil, da bo že bolje, saj je bila Meta še v vseh rečeh novinka. „Sčasoma se bo že privadila; izprva gre pa vsakemu trdo“, mislil si je in bil zadovoljen.

VII.

Noč ima ušesa, dan pa oči.

Nar. preg.

„Primojdevet! nič bati, pravim jaz“, vpil je pri Šodu mizar Štefan.

„Štefan, saj ga imaš že čez in čez zadosti; domov pojdi, domov, ona bo huda“, spravljala ga je Sodovka iz krčme.

„Kaj ona!“ postavil se je Štefan. „Vesela naj bo, da me ima. Hm, takega moža ne dobi povsod. Vsak dan denar, če ga le hočem!“

„Seveda veliko zaslužiš, kdo pa pravi, da ne, pa boš jutri tudi še lahko pil.“

„Lahko, lahko, pa vsak dan.“ To je govoril pijani Štefan že sam zase, zakaj Sodovka ga je pustila in poslala po ženo. Bila je namreč še toliko dobrega srca, da čez mero pijanim ljudem ni hotela točiti. Pa je vedela tudi, da se bo prikupila Štefanovi ženi, in to nekaj pomenja za krčmarico, ki ima prodajalnico za kavo in sladkor.

Štefan pa je obsedel sam in govoril:

„Še ga homo, primojdevet, še! Žličar je že dober mož. Čemu bom hodil okrog teh ljubljanskih prekupcev? Vsako razpoko mi odračuni po goldinarju, les mu ni nikoli dovolj suh, pri vsem tem pa še vselej ne dá denarja, češ, ne morem, meni zastaja, preveč vas je mizarjev. Žličar pa ne reče nič. Vzame in plača, pa je.

Res je, da veliko ceneje, toda voz do Ljubljane me tudi nekaj stane, potem po potu potrosim in pa — E, pijače gor, Sod!“

Štefan je razgrajal in klical pijače; pa nekaj časa ni prišel nihče. Potem pa se odpró duri, in prikaže se njegova žena. Pivček se malo prestraši, nato pa jo povabi pit.

„Jerica, ná, pit pojdi!“

„Kaj ne vidiš, da imaš prazno?“ odgovori mu žena mrzlo. „Domov pojdi! Ti piješ, pomagači in vajenci pa nič ne delajo.“

„Tisto vse jedno, jaz lahko pijem, oni naj pa delajo, če ne, če ne — plačujem jih jaz“, ni tekkel nič kaj gladko Štefanu jezik.

„Pojdi no domov, lepo te prosim.“

„Saj grem, saj grem rad, samo da mi rečeš. Pij no, ná.“

„Kako si čuden! Kje pa imaš kaj?“

„Sod, Sod, vina!“

Sodovka je prišla in natočila Štefanu še jedenkrat.

„Jerica, pij!“ silil je sedaj Štefan.

Le-ta pokusi.

„Jerica, jaz pravim, da ti pij!“ ni dal mirú Štefan.

„Naj bo, samó da pojdeš prej domov“, dala se je žena pregovoriti in izpraznila, češ, saj ga ima on že tako preveč.

„No, vidiš, tako, sedaj bom pa še jaz“, pohvalil jo je Štefan.

„Le hitro daj, in pojdi že od Soda, da ne boš vedno v krčmi, kakor sv. Jurij na konju.“

„Besedo si mi vzela z jezika“, začel je Štefan, ne meneč se za dom, „o konju, o Grebenovem konju se moramo še pomeniti. Kako je ž njim? Sodovka, ali so ga že dobili?“

„Nič ne vem“, odgovori le-ta; Štefanova žena pa sede poleg moža, zakaj o Grebenovem konju bi bila tudi ona rada kaj več zvedela. „Nič ne vem. On je bil davi tukaj in dejal, da je orožnikom naznanil. Tudi je menda brzojavil na hrvaško mejo, pa cigani so cigani.“

„Kajpada, cigani so cigani“, modruje Štefan. „Pa cigani tudi niso vsi cigani. Cigani so pa tudi taki, ki niso cigani. Ej, čudno je, čudno, kaj se hoče: cigani so cigani.“

„No, kakor Salomon!“ ponagaja mu žena, ker ni nič novega povedal, temveč le skrivnostno prestavljal besedo „cigani“.

„Veš, Jerica, ti si ženska, ti nisi mož“, zavrne jo Štefan modro, „pa saj se bo še govorilo o tem.“

„Štefan, ti si preveč naložil, pojdiva domov.“

„Jerica, nič preveč naložil.“

„Pa vsaj dovolj, pojdiva.“

„Kaj bo pa Sodovka rekla, če ne plačam?“

„Pa daj.“

Počasi se je Štefan le odpravil od Soda. Po špranji bi pač ne mogel iti, po okrogelskih potih je pa vendar srečno došel domov. V delavnico ni šel, po kaj neki? Žena ga je spravila spat. In kakor je poprej mož hvalil Žličarja, tako se je sedaj žena togotila nad njim.

„Buzakladi pritepenec“, srdila se je na tihem, „kaj ga je bilo treba v Okroglo. Prejšnje čase je on še prinesel ob mesecu kakšen krajcar od Naglasa ali Matjana, sedaj pa gre vse sproti po grlu, kar dobi pri Žličarju. Kadar je pa konec tedna treba pomagáčem odšteti plačilo, dobro je vse: žito, les ali kar je, da prodá ali zastavi pri Žličarju. In najhujše je to, da je on ob vsem tem tako zadovoljen. Oh, ti moški! Da ga ima le nekaj pod klobukom, pa mu je vse prav, če bi tudi meso ž njega rezal. Bog pomagaj, kaj bo, če se kako ne predrugači? Beseda je tako vsaka zastonj: kakor bi bob ob steno metal. Smeje se mi in stori po svoje. Zakaj sem ga neki vzela?“

Štefanova žena bi bila rada Žličarja spravila iz Okroglega, pa ga ni mogla. Toda ravno tisto uro, ko je ona to želela, gnali so ga orožniki in ž njim Micinega Petra in Grebenovega Toneta iz vasi.

Grebenu je bil namreč prejšnjo noč konj ukraden. Lep belec je bil, mlad, živ in po koncu se je nosil, da ga je bilo veselje videti. Vredno je bilo torej storiti nekaj stopinj zaradi njega: Greben je ovadil tatvino orožnikom ter tudi povedal, da ima cigane na sumu, ki so bili pred nekaj dnevi v Okroglem in prenočili v njegovem hlevu. Sledú pa ni bilo zaznati nikjer nobenega, dasi so obhodili ljudje povesod, kjer bi jo bili cigani utegnili popihati.

Orožniki so prišli pozvedovat in ogledovat. Zdelo se je, da ne bodo nič iztaknili. Toda čast jim bodi tem ljudem: več vidijo, kakor se jim pové. Kar nakrat so se lotili Grebenovega Toneta ter ga jeli preiskovati. In, hencana reč! imel je tri desetake. Kajpak so sedaj jeli mladeniča pestiti, kje jih je dobil.

Tone je bil v škripcih. „Oče so mi jih dali“, ni smel reči, ker je bil Greben vpričo. „Našel sem jih“, zdelo se je še njemu preneumno. Zato si izmislil zvita butica:

„Žličar — Pustotnikov Tilen — mi jih je posodil, orgle bom kupil.“

Orožnikov jeden je zapisal te besede. Potem pa so uklenili Toneta in šli ž njim proti Prvi-novi koči.

Greben Toneta še pogledal ni, ampak gledal je v tla in molčal.

Laž Tonetova je imela kratke noge. Tilen je zanikal, da bi bil Tonetu kaj posodil. A slednjega je jezilo, da mu oni ne pomagajo, zato se oglasi in sedaj pové nekaj resničnega

„Tega denarja mi pač ni najedenkrat posodil, toda dobil sem ga le od njega. Prodajal sem mu pšenico in turščico in deske.“

Kar je Tone povedal, izkazala je kmalu preiskava kot golo resnico. Ne le vse to, ampak še več so našli orožniki pod streho. Grebenov Tone je prodajal žito kar z vrečami vred, in te so sedaj govorile zoper Tilna, ki bi bil morda drugače dokazal, da je nakupil žito od Štefana in drugih ljudi. A vreče so bile zaznamovane z Grebenovimi začetnimi črkami, in tajiti ni bilo mogoče.

In pod streho Prvinove kočice so našli tudi — staro Grebenko, tisto staro Grebenko namreč, ki je hodila strašit z onega sveta. Micin Peter je napravil in vzdrževal ta strah. Jezen je bil na Grebena, ker mu je na dan ženitnine Prvinovega Franceta rekel berač, zato je sklenil maščevanje, pa tako, da bi njemu kaj koristilo. In sam zlomek vé, kako mu je šinila misel na staro Grebenko! Kupil je trd, papirnat obraz, kakoršne nosijo pustne dni šeme, spodaj mu je privezal pod brado kamen, da je bil dovolj težak, in vse to spuščal izpod strehe na Grebenov vrt. Luč je pa tako napravil, da jo je lahko ugaševal. Na svečo je namreč nalahno pritrdil usnjato zaplato, katero je s posebno vrvico lahko pritegnil, kadar je hotel, in tako svečo ugasil.

Morda bi samo zaradi tega strašila Petra orožniki ne bili vzeli s seboj, pa našli so pod streho v Petrovi praznični obleki toliko denarja, da ga njemu niso prisodili. Zato so morali vsi trije v preiskovalni zapor.

Konja sicer orožniki niso povrnili Grebenu, toda kar so spravili na dan, bilo je tudi nekaj vredno. Ni lahko povedati, ali je bil Greben vesel ali žalosten. Vendar bil je skoro bolj na dobro voljo. Da bo konja bržkone še dobil, to ga je veselilo; da so zaprli porednega sina, bilo mu je tudi prav, še bolje se mu je pa zdelo, ker bodeta sedela Peter in Žličar. Samo to ga je peklo, da ima tako slabega sina, ki se mu očetovo imetje prav nič ne smili.

„Tisti strupenski jeziki bodo sedaj menda zavezani“, dejal je, ozrši se po zbranih ženskih, „ki so imeli toliko govoriti o moji rajni materi. Le škoda, da vas je, nekaj tako pobožnih, pa gospodov ne poslušate, ki vas učé, da ne verjemite vsaki slepariji. Ne tičim vedno v cerkvi, pa le nekaj vem.“

Z orožniki se je pomenil nekatere stvari po nemško, potem je šel domov.

Ženske, katere je bil s prejšnjim govorjenjem razžalil, niso mu ostale dolžne.

„Dedec prevzetni“, godrnjala je Kotarjeva Urša, „če toliko vé, svoje otroke naj uči, svoje otroke, da ne bodo taki tatje.“

„Dobro si govorila“, potrdil ji je ves zbor. „Ako njegova mati ni hodila na ta svet pomoči prosit, prav je storila. Pri njem bi je pač ne dobila.“

Zvečer pa je bilo v Prvinovi koči silno prazno: Tilna ni bilo in Petra ne. No, Bre-menčkova Mica še ni bila ravno žalostna, saj je vedela, da Petru ne bo sile, čeprav ga zapró; zaradi časti ji pa tudi ni bilo veliko. Vse drugače potrta je bila pa Tilnova žena — Urša.

„Oh, po ječah ga vlačijo! Vsi ljudje bodo s prstom kazali za menoj“, tarnala je in jokala. „Da sem se morala tako ujeti!“ Nič ni večerjala, še domov k materi in bratu jo je bilo sram iti, češ, dolžila me bodeta, da sem bila ž njim sporazumljena. Kako naj bi mu bila branila?

Greben tisti večer izjemoma ni šel k Sodu. Izkušnja ga je nekoliko izmodrila. Pregledoval je po hlevu, v kašči, v drvarnici, sploh povsod. Marsikaj je videl, kar mu ni bilo prav. Pa za jedenkrat ni rekel nič. Samo s Pepo, ki je po Metini možitvi prevzela mlekarijo, zaropotala sta majhno.

„Ti, Pepa!“ klical jo je v mlačno shrambo, „kako pa delaš z mlekom? Tukaj ga je že skoro toliko nalitega, kolikor ga pelješ v Ljubljano: kaj boš pa z jutranjim!“

„Nekaj ga bo za dom, drugo počaka“, odvrnila je hči hitro.

„Če je res?“

„Seveda.“

Greben odide spat. Ko pa prihodnje jutro zaropota mlekarski voziček pred Grebenovo hišo, pride Greben pregledovat, koliko ima Pepa posode. In glej! Štiri bokale več ga je peljala v Ljubljano, kakor je očetu povedala; poleg tega je pa imela naloženega še culico krompirja, nekaj pšena in fižola.

„A, tako me varaš?“ zavpije Greben.

„Kdo mi bo pa kaj obleke kupil, ako ne bom sama poskrbela?“ odreže se mu Pepa.

„Že dobro, da vem. Tako delate z menoj! Le pojdi, da te ne vidim! To so otroci! Oni — potepuh — se klati po svetu, drugega so zaprli: prav je, obesijo naj ga! Sedaj me pa še ta goljufa! O ti cvet ti! No, od danes bom drugače stopal na prste tem —.“

Tako se je togotil Greben, Pepa pa je po potu v Ljubljano tudi delala svoje naklepe.

„Nekaj nad dvajset goldinarjev že imam“, govorila je sama s seboj, „obleke za jedenkrat tudi dovolj; kar v Trst jo bom pobrisala. Tam so dobre službe, saj je tudi Kozolčerjeva tam. Kar pisala ji bom. Potem naj pa doma počno, kar hočejo. Samo poselskih bukvic nimam. Oh, že vem —.“ Voziček je drdral po na pol zmrznjeni cesti, dekleta pa je bilo v svojih mislih še dalje, prav tam ob morju v Trstu.

„Miklavž je tu!“ (Risal O. J.)

Od tega dné Grebenova Pepa ni mogla ničesar več odprodati brez vednosti očetove. Pa zato ji ni bilo nič. Hodila je dopoldne pridno v Ljubljano, popoldne pa je hodila vasovat k Petičniku. Greben je bil že vesel, ker jo je s svojo ostromostjo tako hitro ukrotil. Pa on je mislil svojo, Pepa pa svojo.

Bilo je dné prvega grudna. Mlekarice dobé prvega po hišah, kamor redno vozijo mleko, plačilo za mleko celega meseca. Tudi Grebenova Pepa je pobrala pri vseh prejemalcih mleka nekaj nad štirideset goldinarjev, samo pri „nemških“ je ostalo trinajst goldinarjev na

dolgu. Greben se je že veselil mesečnega sku-pička za mleko. Toda zvonilo je poldne — Pepe še od nikoder. Bilo je tri, štiri popoldne, noč se je storila — Pepe pa le ni bilo domov. Drugi dan tudi ne, tretji tudi ne — kakor kafa je izginila.

Voziček je pripeljala drugo dopoldne Petičnikova dekla, o Pepi ni vedel nihče nič. Samo to je prihodnjo nedeljo potožila Petičnikova dekla, da so ji poselske bukvice ukradene.

Vse je sodilo, da je bila tatica Grebenova Pepa, in jo je popihala z denarjem in bukvicami, kdo vé, kam. (Konec.)

Dražani.

(Slika. — Spisal Podgoričan.)

V gorah, sredi prostranih, stoletnih bukovih in jelovih gozdov, je stalo samotno selišče, imenovano Volčja Draga; prebivalci njeni so se zvali Dražani. Znano ni, kdo je ljubil tako divjo, gozdno samoto, da si je postavil tam samotni, leseni dom. In Volčja Draga je bila ob času naše zgodbe dokaj stara; vendar prav natančno se ne vé, kdaj je zaspal prvi človek pod njeno slikovito streho. Stari ljudje, ki vedó mnogo čudnega in se jim smé marsikaj verjeti, so trdili, da je Volčja Draga nastala takrat, ko je še glasoviti in strahoviti Kljukec s svojimi divjimi in roparskimi tovariši šotoril v temnih gozdih, po skalnih gorah naših, in prvi Dražani so bili bržkone tovariši in pomočniki Kljukčevi. Njih potomci so radi ali neradi morali popustiti nečloveški svoj posel ter se poprijeti pošte-nejšega opravila. Ohranili so si pa vendar še mnogo nenavadnih, divjih lastnostij, ki so pričale jasno, kaj so bili njih dedje.

Ljudje so se ogibali Volčje Drage, in marsikdo je nerad srečal Dražana, zlasti po noči, ker vsakega je zazeblo po vsem životu, ako ga je premeril Dražan z neznansko divjim pogledom od vrha do tal; nehoté je pospešil vsakdo svoj korak. Mnoga ženica je že vzkliknila: „Varuj nas Bog hudega, obrani nas Dražanov!“

Vseh Dražanov je bila velika družina, ki so stanovali vsi na jednom selišču, na jednom posestvu. Bila je nekaka zadruga. Ko je zmanjkalo prostora za stanovanje, razširili so samó streho in hišo, in ako se je pridelalo premalo živeža, posekali so kos gozda in požgali vejevje, da se je ugnojila zemlja, in posejali so žita in sočivja. Gozd jim je dajal v obilici raznovrstnega mesa. Bili so strastni lovci in lovili so s puško in pastjo vse, kar so mogli, ali so pa otimali starim mladiče. Strašili se niso niti volka, pa

tudi kosmatina medveda ne, ki je često izstradan primomljal v Volčjo Drago prežat na drobnico v staji. Lovske pravice niso imeli, a branil jim vendar nihče ni loviti, ker vedel je vsakdo, da bi to ne pomagalo prav nič. Dražanom je bilo bajè toliko ubiti jednega človeka, kakor muho, in kadar je izginil kak človek ali pa bil ubit v okolišu treh ali štirih ur na okrog Volčje Drage, takoj so razvpili ljudje, da so Dražani to storili. Vse ni bilo res, kar so jim podtikali, vendar so storili marsikaj zlega, saj bali se niso niti biriča, niti hudiča.

Bili so strašni ljudje, ti Dražani, zlasti moški. Nosili so velike, zmršene brade, ker brili se niso nikdar, dolge lase, kožo so imeli zamazano rjavo, zakaj niso se umivali vsak dan, a bivali so vedno v sajasti veži, kjer so kurili kar na tleh. Gledali so strašno in tudi glas jim je bil surov in neuglajen. Obleka jim je le borno pokrivala život, hodili so največ gologlavi in bosi okoli. In taka je bila tudi njih notranjost, njih dušno življenje. V cerkev niso hodili, ker so imeli predaleč do vasi. Od nikoder ni bilo slišati zvona; le tedaj, kadar je brila največja burja, čuti je bilo zamolklo brnenje oddaljenih krških zvonov. Molili niso skoraj nič, ker znali niso. Stari, ki so učili mlajše molitve, pozabili so že večinoma, kar so se bili naučili od svojih prednikov, ali so pa zmèdli različne molitve tako, da so bile molitve, ki so se čule včasih v Volčji Dragi, dokaj nejasne in čudne. Ravniški gospod župnik, ki je imel duhovno oblast čez Dražane, bil je dober mož, ki je mlade Dražane rad puščal k svetim zakramentom, dasi niso znali toliko, kakor bi bilo treba; to pa zato, ker je bila Draga preoddaljena od Ravnice, in ni hotel mučiti mladih Dražanov po dolgi in slabi poti, in pa bal se je tudi neko-

liko, da bi se Dražani nad njim ne osvetili, ako bi jim delal kaj preglavice. Zato je bilo vsakemu Dražanu samo jedenkrar treba iti v Ravnico h gospodu župniku, ako je hotel prejeti kak zakrament.

Bolje kakor moliti so znali zagovarjati različne bolezni; dobre zagovornice so bile zlasti babnice. Kadar ni nikak zagovor več pomagal in ni pomogla gadova mast ali lisičji žolč, vedeli so Dražani, da bolniku ni več pomoči; pustili so ga v nemar, da umre, kakor se mu zljubi. Izpočetka so se posmehovali tudi blisku in gromu. Ko je pa nekoč o hudem gromenju užgala ognjena strela ovčjo stajo in je pobila nekaj ovác, tresli so se poslej pred neznanom jim močjo, in od takrat so vselej, kadar se je pripravljalo k hudemu vremenu, žgale babe netresk, jerebiko, cepetec in dren, da bi pregnale in pomirile sovražne duhove.

Vesti niso imeli preveč tanke. Razločevati zlasti niso znali, kaj je moje, kaj tvoje. Kadar je doma kake reči zmanjkalo, povedal je gospodar vsem, in na večer, ko je zatonilo zlato solnce ter nastopila tiha noč, razšli so se moški tiho kakor strahovi iz samotne Volčje Drage na vse strani in vrnili so se na jutro težko otovorjeni z blagom, predno so začele bledeti nebeške zvezdice. Našli so ga v ptujih vaseh in shrambah, zakaj pred njimi je bilo težko kaj dovolj skriti. Malokdaj je zasačil kdo Dražana pri tatvini. Bili so oprezni, in ako so katerega ugrabili, utajiti je hotel s trdovratnim molčanjem vse.

Nekoč so zalotili Dražana, ki je pretepel na cesti popotnika ter mu pobral, kar je nosil s seboj. Priznati zločinstva nikakor ni hotel, ker je mislil, da bo utajil vse, dasi so ga videli ljudje. Naposled, ko je izprevidel, da bo navzlic tajeju obsojen, odgovoril je na sodnikovo vprašanje tako-le:

„Mogočni gospod sodnik, vi veste gotovo, kako je hudo, ako zebe človeka, pa se nima s čim obleči. Nimam suknje, pa tudi čevljev nobenih. Poprosil sem tega človeka, ki pravite, da sem ga oropal, suknje in čevljev, ker sem ubožec in si jih ne morem kupiti. Lepo sem ga prosil, prav lepo. Toda ni se dal preprostiti. Meni je bilo hudo, ko sem videl, da bom moral v mrazu še vedno bos in golorok hoditi. Pa sem si mislil, ta si kupi lahko drugo suknjo in čevlje, jaz si jih ne morem, pa sem ga prijel za suknjo in mu jo potegnil z života. Potem sem ga položil na tla ter sezul čevlje; brcal je res nekoliko in se kremžil, pa sem mu dejal: „Poskusi še ti bos hoditi, kakor sem jaz, bodeš videl, kako je to prijetno. Saj smo na svetu vsi jednaki.“ V suknji je bilo nekaj drobiža, pa jaz nisem vedel zanj, tega bi mu bil pustil, ker

nisem tako hudoben in neusmiljen človek, kakor je on. Vidite, gospod, sodnik moj, da nisem storil nič tako napačnega, kakor vpijejo ljudje.“ Obsojen je bil navzlic taki nedolžnosti.

Drugič so ukradli Dražani pred božičem v Radolju dva pitana prašiča. Na snegu se je dobro poznala prašičja sled. Kmetič je naznanil tatvino grajščinski gosposki. Prišli so biriči, in sled jih je privédla v Volčjo Drago. Bilo je torej očitno, da so ukradeni prašiči v Dragi. Prišle biriče in kmetiča so sprejeli dražanski psi s silnim lajanjem, ljudje pa z nenavadno ravnodušnostjo in tako nedolžnimi obrazi, kakor da bi bili sami svetniki.

„Kje so prašiči tega kmetiča?“ vpraša ostro birič.

Dražani se pomenljivo spogledajo in nato odgovori gospodar: „Mi ne vemo za njegove prašiče. Ako jih je izgubil, naj jih išče drugod, pri nas jih ni; mi jih nismo videli.“

„Ukradli ste prašiče in tu morajo biti, ker sled vodi ravno sem!“ nadaljuje birič.

„Da, da; veste, gospod, ta sled je pa od mojih prašičev, ki sem jih kupil pred tremi leti osovrej in jih prignal domov; ta sled vas je na napačno stran odpeljala. Sedaj pa ne najdete niti ščetine v naših svinjakih, dasi nam primanjkuje mesa in zabele“, odgovarjal je gospodar.

Biriči so se jezili nad tako drzno trdovratnostjo, ker so bili prepričani, da so ukradeni prašiči v Dragi. Dražanom zapovedó v hišo in jeden birič stopi pred vrata, da nobeden Dražanov ne more ven. Drugi s kmetičem pa prično iskati ukradene prašiče. Iztaknili so vse kote, preobrnili vse reči, a nikjer niso našli prašičev ali vsaj kakega njih ostanka, ne v svinjaku, ne v hlevu, ne nikjer. Šli so v sobo, da tu poiščejo ukradeno žival. Na jedni postelji je ležala z umazanimi cunjami odeta baba, ki je bila na videz bolna; na drugi postelji so se valjali kobasti otroci. Moški so kadili tobak in rentočili, babe so pa čepele okoli peči in godrnjale; vsi so se pa zlobno nasmehovali in zaničljivo gledali biriče in kmeta. Zaman so iskali prašiče; ni jih bilo v sobi, ne v veži, ne v kleti in tudi v podstrešju ne. Čudno se je zdelo ljudem, jako čudno. Prepričani so bili, da so ukradeni prašiči v Dragi, a niso jih mogli najti. Kaj početi? Morda so jih kam v gozd odgnali? Gredó gledat okoli poslopja, ne najdejo-li kako sled, ki bi vodila iz Drage. Vse dobro ogledajo, pa ne najdejo nobenega drugega sledú kakor onega, ki vodi iz Radolja v Drago. Prašiči so šli samo do Drage, naprej nikamor, torej morajo tam biti, ako ne živi, pa mrtvi. Še jedenkrat prično natančneje preiskovati. Dražani so zabavljali strašno in kleli, babe

klepetale, otroci pa kričali in vpili, kakor pred sodnim dnem; vmes so lajali in tulili psi, mukala živina in bleketale ovce. Biriči se za vse to niso nič zmenili, iskali in preobračali so nadalje, toda zopet zaman. Ko so zopet vse preobrneli, ostali so nekako osramočeni sredi hiše, med tem, ko so se Dražani hudobno režali. Biriči niso vedeli, kaj bi počeli. Kmetič je bil že jezen in je dejal: „Pustimo jih, prašiče so že najbrž pohrustali kosmate s kostmi vred.“ Zavaljo teh besedi bi se bila kmetiču skoro slaba godila, ker Dražani, zlasti babe, so silile kar vanj. Sedaj pa zapazi jeden izmed biričev psa, ki je vohal posteljo, na kateri je ležala bolna babnica, in précej nato je jeden Dražanov brcnil psa, da je odletel v kót. Vodja zapové mir, stopi k postelji in ukaže babi vstati. Baba zastoče žalostno in težko, kakor da bi imela dušo že na jeziku. Ženske začno javkati in kričati, da naj pusté bolnico, moški pa obstopijo posteljo. Birič namigne tovarišu, primeta babo in jo preneseta na drugo posteljo, premečeta vrhnje reči in slamo iz postelje in na dnu dobita — slanino. Biriči in kmetič osupnejo, Dražani pa umolknejo in merijo z jeznimi očmi biriče. Z druge postelje spodé otroke, razmečejo odejo in slamo in na dnu najdejo zopet slanino. Vesel je bil kmetič in zadovoljni so bili biriči, da so našli ukradeno blago, ako ne živo, vsaj mrtvo. Slanino so našli, torej je nekje pač tudi meso zaklanih prašičev. Iskali so pazneje in res našli v veži na dnu čebra meso, vrhu njega je bila pa voda in pepel, katerega so Dražani vrgli v vodo, da bi preiskovalce premotili, češ da je samo lug za perilo.

„Kdo je ukradel prašiče?“ vpraša vodja.

„Nobeden“, odvrnejo nedolžno Dražani.

„Strela!“ zareži srdito načelnik; „prišli so mar sami k vam?“

„Ne vemo!“

„Kdo jih je pa zaklal?“

„Nobeden!“ odgovoré zaničljivo Dražani.

Biriči niso vedeli, kaj bi počeli. Našli so meso ukradenih prašičev, vedeli so tudi, kdo je tat, a vendar ga niso mogli prijeti in odvésti v zapor, zato, ker so Dražani tajili vse in ni nobeden hotel izdati tistega, ki je bil prignal kmetičeve prašiče v Drago. S silo si pa vendar niso upali biriči poiskati zločinca, ker je bilo Dražanov preveč, a vsi so bili divji ljudje, s katerimi se ni bilo šaliti.

„Kdo je pa vendar prinesel meso?“ vpraša zopet birič.

„Mi ne!“

V ustnico se je grizel vodja in z roko je nehoté napel petelina na puški. Dražani, videč pretečega vodjo, začeli so segati po nožéh in drugem orožju, ženske so se pa spustile v jok in kričanje, istotako otroci.

„Kdo je pa gospodar tukaj?“ zakriči vodja in oči se mu zasvetijo, kakor bi se za Laščami zabliskalo.

„Ti ne, mi smo sami svoji!“ zakrohočejo se Dražani in predrzno zró biriča.

Ljudje so izprevideli, da ne opravijo nič ne z grdo, ne s silo. Odšli so s kmetičem varno in oprezno, da bi se ne bilo treba zgrabiti z Dražani, ki so se pokazali bojovite. Dražani, kar je bilo moških od šestnajstega leta, klicani so bili vsi v sodišče ter so bili obsojeni povrniti kmetu odškodnino za prašiče in pa zaprti so bili po nekaj tednov. A to jih ni prav nič izpreobrnilo. Delali so tudi pozneje tako. Čuvaji so se jih najrajši ogibali.

In takih dejanj dražanskih bi se dalo napisati mnogo, dobrih in plemenitih pa nič.

(Konec.)

Samota.¹⁾

Ljubkó šumljaš mi, biserna vodica,
In z valčkom val se bratsko spaja,
Da skupaj plavata iz kraja
Svetá pogledat razna lica.

A jaz iz svéta k tebi rad zahajam,
Ker meni znano že je svetsko lice,
Še bolj njegove mi solzice —
Zato v samoti rad ostajam.

Pozabljen sam — svetá lahko pozabim,
Trpljenje njega bridko in kovarstvo;
Modricam se izročam v varstvo
In pesmi sladke iz srca si vabim.

¹⁾ Gozdiček pri Sv. Križu.

F. S. Finžgar.

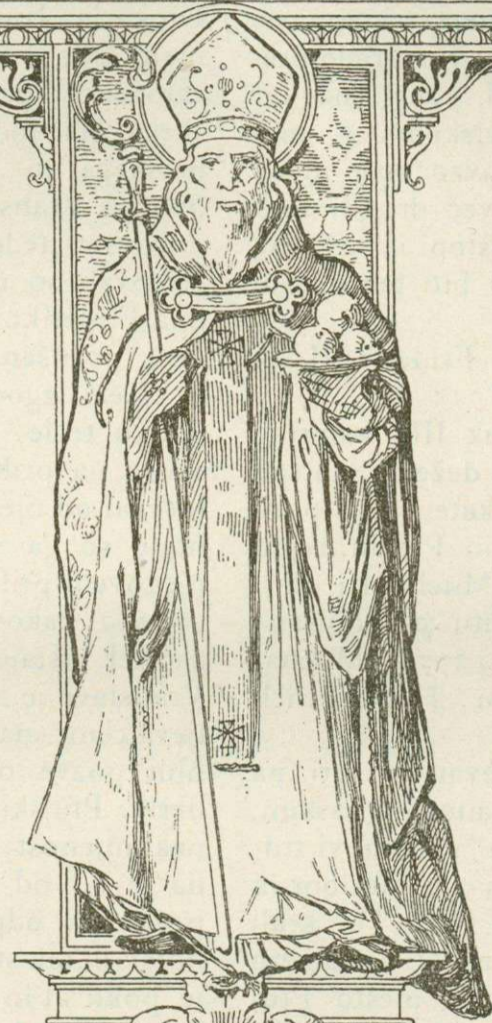
Poglej Nikolaja!
Prišel je iz raja.
Častita mu glava,
Častita oprava.
Dobrote nam nosi,
Obilno jih trosi.

Dekletom dá doto,
Ni res-li lepó to?
Skrivaj podeli jo,
Da ž njo se možijo.
On skušane brani,
Nedolžne ohrani.

In ladija plove
Skoz burne valove:
Nevarnost velika!
Prosimo svetnika!
On roke razširi,
Morjé se pomiri.

Pa lakota žuga
In vojska in kuga.
Svetnik ne odlaga,
Vnadlogah pomaga.
Svetnik Nikolaje,
Čast zemlja Ti daje!

F. Krek.

SV. MIKLAVZ

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Hartnid I., brat Friderika II., kateri je živel do l. 1259. in bil deželni glavar štajerski, je daroval l. 1243. benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu posestvo na Križnem bregu (Kreuzberg), in njega vazal Herman Ptujski¹⁾, posestnik malega gradu in kastelan, z njegovim dovoljenjem nemškimi vitezi v Veliki Nedelji Hermannsdorf — sedaj Hermanetz — izročivši vse k temu posestvu spadajoče vinograde preceptorju Konradu de Osterna l. 1247., na kar se je Stinko, župan Hermannsdorfski dné 20. malega srpana l. 1277. v Ptujju v navzočnosti mestnega sodnika Wekerling-a in več drugih meščanov zavezal, da nikdar ne izstopi iz redovne podložnosti t. j. da hoče vedno biti temu redu podložen.

Poleg Hartnida I. je imel Friderik II. še brata Bernarda I.

Naslednik mu je bil Friderik III., kateri je bil prvi iz te rodbine štajerski deželni maršal, kakor kaže listina iz l. 1255., v kateri se je podpisal „Fridrich der Jüngere von Pettau, regio mandato Marschalchus Styriae“ (Muchar III. 16.). V nekem admontskem dokumentu je podpisan: Fridrich, Edelherr von Pettau 1277., (Muchar II. 95.) in v zajčkem dokumentu: Her Fridrich von Pettau 1270. (Muchar. 96.).

Velikokrat se je moral bojevati z Ogri, pa jih je odpodil pod Štefanom, banom hrvaškim, ko so Seifrieda Marenberškega v njegovi trdnjavi oblegali, na kar je Štefan čez Maribor in Borl peté odnesel na Ogersko. Bela IV., kralj ogerski, se je hotel še maščevati zaradi prizadetih krivic svojega namestnika ter je mesto Ptuj hudo oblegal, Friderik in Hartnid Ptujski pa sta je zvesto varovala v imenu svojega gospodarja. Obleganja mesta sta se oprostila po posredovanju solnograškega nadškofa Ulrika z ogerskim kraljem Belo, ter je bil nadškof primoran mesto za 3000 srebrnikov zastaviti kralju ogerskemu, kateri je potem mesto izročil vojvodi Štefanu, mlajšemu ogerskemu kralju in namestniku štajerskemu. Nato se je pa Štefan s svojo soprogo ob času ogerskega samosilstva nastanil v gradu Ptujju zraven njega stolnik Dijonizij Magnus, grof Salavarski in načelnik kralja Štefana. Vse to kaže, kako imenitna je bila tedaj ptujski trdnjava.

¹⁾ Vasal: Herman (miles) von Pettau 1235, Muchar II, 216.

Ko je dobil l. 1260. Otokar češki od Ogrov celo Štajersko, izročil je v varstvo ta grad velikonedeljskim križnikom, kateri so ga imeli s sodnijo, mostovino, pristavami, posestvi in desetino do leto 1276. ter so oddajali Otokarju na leto 170 mark.

Friderik III. je spremljal kralja Otokarja leta 1267. v križarski vojni proti poganskim Prusom. Vojska je imela slabe nasledke za Otokarja. Ko je zvedel pritožbo štajerskih plemenitašev po Frideriku Ptujskem, pozval je zatožence: grofa Bernarda in Ulrika Pfannberškega, Hartnida Wildonskega, Wulfinga Stubenberškega in Ulrika Lichtensteinskega na svoj dvor v Vratislavo ter, zaslišavši jih, imel šestindvajset tednov zaprte. Da bi se oprostili, žrtvovali so najlepše gradove, med katerimi sta bila Friderikova gradova Wurmberg in Schwamberg porušena.

Neki zgodovinar¹⁾ pripoveduje o tem dogodku to-le: L. 1268. se je vrnil Otokar s Pruskega, pa prihod njegov v Vratislavo se je razločeval od njegovega odhoda. Ob njegovem odhodu so ga spremljali Štajerci z veseljem, ob njegovem prihodu v Vratislavo pa se ni drugega opazilo kakor žalost in strah; in ravno tu je začetek vstaje štajerskih plemenitašev, zakaj v Vratislavi je ukazal plemenitim svojim spremljevalcem, naj nekaj časa ostanejo tu, da od njih pozve o skrivnosti, katero je slišal. Friderik Ptujski, spreten gospod, pridobil si je naklonjenost Otokarjevo, ker mu je povedal, da je bil od pričujočih plemenitašev štajerskih pozvan k odpadu in nezvestobi. Otokar se je hotel o tej stvari temeljito prepričati, zato ga je poklical in vprašal: Ali res ostaneš pri svojih besedah? Ali si tudi upaš povedati to v oči drugim plemenitašem? Ako ne, pojdeš zaradi obrekovanja v tisto jamo, katero so izkopali drugim. Friderik Ptujski je bil pripravljen s svojo besedo zagovarjati se tudi pred zborom. In tako je Otokar omenjene plemenitaše poklical v prednjo kraljevsko sobo, da bi jih tukaj zaslišal. Štajerski vitezi so se zagovarjali z veliko občutljivostjo ter Boga in svet na pričo klicali trdé, da na njihovem obdolženju ni nič resničnega; da, vprašali so celo gospoda Friderika Ptujškega, naj jim pové, katerega so predlagali deželnim knezom? kje in kdaj se je to zgodilo? itd. Otokar je bil na štajerske

¹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. H. Steierm. 1. Theil, str. 280, sl.

viteze že itak nevoljen, in sedaj je zapovedal brez daljšega zaslišavanja ukleniti jih in v ječo vreči. Bernard, grof Pfannberški, je bil zaprt na gradu Burgslein (morda Burgschleinitz), Henrik, njegov brat, v Vratislavi, Hartnid Wildonski na gradu Klingberg, Wulfing Stubenberški in Ulrik Lichtensteinski na gradu Frenn na Češkem, tožitelj Friderik Ptujski sam pa na gradu Aichhornu.

Lakomnemu Otokarju je bilo malo na tem, ali prepriča svoje ujetnike tega zločina ali ne. Naznanil je njihovim sorodnikom, naj mu prepustijo gradove grofov, ako jih hočejo smrti rešiti. Sila je bila za pravico: Friderik Ptujski je izgubil Schwamberg, Wurmberg mu je bil razdejan. Po šestmesečni ječi jih je izpustil ter jim gradove povrnil zaradi bližajoče se vojske z Ogrji, misleč, da jih s tem ukroti in potolaži.

L. 1275. je Friderik s Hartnidom Wildonskim na državnem zboru v Augsburgu v imenu štajerske strani tožil Otokarja zaradi postopanja proti nadškofu Frideriku II. (1270—1284), kateremu je bil malo poprej opustošil posestva.

L. 1277. je postavil Rudolf I. Friderika Ptujskega in Henrika Pfannberškega za sodnika ali deželna glavarja štajerska.¹⁾

Udeležil se je prisege zvestobe do Rudolfa I. s Henrikom II., opatom admontskim, kot vojvoda štajerski na čelu deželnih stanov; Rudolf Habsburški pa mu je potrdil pred železnimi vrati v Gradcu vse pravice in prostosti štajerske dežele.

L. 1280. je dobil od nadškofa solnograškega Friderika grajsko uradnijo (Burggrafenam) čez mesto in ptujsko grajščino za se in za svoje dediče z mostarino in carino med in za obmestjem o sejmskih časih; živel je čez l. 1280. ter umrl brez otrok kot deželni glavar in dedinski deželni maršal štajerski, grajski knez ptujski, vazal deželnega kneza štajerskega in fevdalnik solnograških nadškofov.

Hartnid II. je sledil svojemu brez otrok umrlemu bratu Frideriku III. ter umrl l. 1288. ali po F. Raispu l. 1335., zapustivši iz svojega zakona s Kunigundo Lichtensteinsko tri sinove, od katerih je bil prvorojeni Herdegen deželni glavar na Kranjskem in v slovenski marki. Ta si je pridobil s kupčijo gradove Ig in Weineg in se zaradi stavbe gradú Rudenek-a dolgo prepiral z Ulrikom Valsejskim, Ulrikom škofom krškim (Gurk), Ulrikom Pfannberškim in celjskim grofom, dokler jih ni umiril vojvoda Albreht l. 1345.; živel je do leta 1364. Njegov naslednik je bil njegov drugorojeni brat Friderik IV., menda do leta 1365. Ta je dal že l. 1360. ptujskim minoritom postaviti cerkev

— sedanji prezbiterij, in samostan; šentpavel-skemu samostanu na Koroškem je od svoje grajščine Ehrenhausena oddal nekatere službe l. 1363.

Umrlemu Frideriku je sledil najmlajši brat Hartnid III., kateri je posestva pomnožil z grajščino Sölkom na gornjem Štajerskem, dobivši jo od vojvode Albrehta l. 1363. za 2030 funtov vinarjev posojila in 60 s čeladami na Bavarsko poslanih vojakov; l. 1367. je podelil fevd Kuncu Walcerskemu (Kunz von Walzer) in Ulriku Holleneškemu, ter umrl leta 1380., zapustivši hčer Ano, omoženo s Friderikom Stubenberškim, in sina Bernarda III., kateri se je prvič oženil z Margareto Wurmberško, — s čimer je ta grad, ki je bil nekdanj podrt, potem vnovič pozidan — prišel zopet Ptujčanom v last, in pozneje z Valburgo, grofinjo Magdeburško. On je bogato obdaril ptujске dominikane in minorite ter živel zanesljivo do l. 1425.

Bernard III. je zapustil dve hčeri in jednega sina, izmed katerih se je starejša hči Ana omožila z grofom Ivanom Schaumburškim in pozneje z Ivanom Lichtensteinskim in dobila za doto grajščino Weitersfeld (ali morda Winterfels pri Brunne-ju), mlajša, Neža, ki je bila dobila Wurmberg in Borl, z Majnardom, grofom goriškim in potem z Luitoldom Stubenberškim.

Jedini sin Friderik V. pa je podedoval ostalo očetovsko posestvo na Ptuj; tudi mu je l. 1423. vojvoda Ernest kot fevd podelil grajščine Freiheim, Weidberg, Gleichenberg in Weinburg. Kakor so vsi Ptujski gospodje več ali manj kratko živeli, tako je tudi tega smrt dohitela v najlepši moški dōbi: umrl je 35 let star na dan sv. Treh kraljev l. 1438. in bil z veliko slovesnostjo pokopan pri dominikanih. Njegov nagrobni spominik pri zahodnih vratih je izklesan iz rdečega marmorja, osem čevljev visok in štiri čevlje širok; na njem opazimo Friderika V. v viteški opravi s štajersko maršalsko zastavo v desni roki, stoječega na ležečem psu (znamenje zvestobe), en relief; na desni je grb Wurmberški (krilati zmaj s kačo) in na levo grb Borlski (obrnjeni maček).

S Friderikom je izmrla slavna in dobrodelna plemenitaška rodbina, katero nekateri zgodovinarji imenujejo grofovsko. Kolikor je znano, niso bili povzdignjeni v pravi grofovski stan; imenovali so se samo „Herren“ ali „Edelherren von Pettau“. Ptujski grad so imeli le kot najemniki solnograških nadškofov od l. 1168. do 1438. — Friderik je zapustil jedino hčer Barbaro, katera se je omožila z Ulrikom, grofom Schaumburškim. Leta 1467. zasledimo še jednega potomca iz te rodbine, Radberta Ptujskega, kateri je baje župnikoval v Radgoni. Akotudi so si Ptujski gospodje izvolili pri dominikanih zadnje

¹⁾ A. J. Caesar, Beschreibung d. H. Steierm. I. Theil, str. 237.

počivališče, vendar niso tu uživali mirú. Ko so odpravili samostan, pokopali so jih na mestnem pokopališču sv. Jožefa.¹⁾

Različni posestniki gradú.

Po smrti zadnjega moškega potomca Ptujskih gospodov je pripadel grad solnograškemu nadškofu, in nadškof Ivan II. Reispergski (von Reisperg ali Reichenberg 1429—1441) ga je še tistega leta podelil svaku pokojnega Friderika, Luitoldu Stubenberškemu.

Ivan Stubenberški je bil zaveznik nesrečnega Andreja Baumkircher-ja, ki se je zavezal z Ogri proti cesarju Frideriku IV.; morda je dovolil Ogrom, kateri so Fürstenfeld in Radgono napadli, prosti prehod skoz Ptuj (1471). Morda je izgubil svoj fevd, zakaj kmalu potem zasledimo Sigmunda Weissbriacha in njegova sinova Ulrika in Andreja posestnike tega gradú.

Rodbina Weissbriach je imela to grajščino tako dolgo, dokler je ni leta 1481. izpodrinil kralj Matijaž Korvin, katerega namestnik je bil v Ptuj in Radgoni Jakop Szekely; ta je l. 1490. vel. srpana izročil mesto Ptuj Maksimilijanu avstrijskemu. Ta pa je dné 14. listopada l. 1511. v Inomostu prodal grad in mesto Ptuj za 20.000 goldinarjev solnograškemu nadškofu Leonhardu Keutschach-skemu na večne čase, ako ga v naslednjih sedmih letih ne bo več nazaj zahteval; tudi dné 12. prosinca l. 1514. sta se v Inomostu pobotala, da smejo solnograjski nadškofje 1000 gld. porabiti za stavbe, kar se bo zaračunilo k dolgu.

L. 1523. na dan sv. Margarete je bil ta kup v Solnogradu med kardinalom-nadškofom Matijo Langom (leta 1519.—1540.) Wellenberškim in nadvojvodo Ferdinandom I. podaljšan na dvajset let, torej do l. 1543.

Med tem časom (1490—1511) je bil imenovan Jurij Moysser na binkoštni dan l. 1494. oskrbnikom grada in mesta z deželno sodnijo in navadno roboto vred z letno plačo 500 funtov vinarjev; pomagal je cesarju Maksimilijanu I. za vojno proti Benečanom v zastavo svoje službe s posojilom 600 gld.

L. 1571. (ali l. 1572.) je kupil grajščino z mestom vred od solnograških nadškofov nadvojvoda Karol II., vojvoda štajerski, čegar grb se še danes blišči nad grajskimi vratmi.

Tako je grajščina nenadoma postala last deželnih knezov, in po smrti Karola II. jo je dobil njegov sin Ferdinand II. V tej dōbi pa so imeli Ptuj: l. 1585. v zakupu predsednik

dvorske kamore Hanns Kisel grof Kaltenbrunn, l. 1598. zastavno Hans grof Thurn, in l. 1610. zopet v zakupu Viljem Gerski (von Gerd).

Dné 1. sušca l. 1622. je prodal cesar Ferdinand grad in vse, kar k njemu spada, tedanjemu baronu — dve leti pozneje pokneženemu — Ivanu Ulriku Eggenberškemu, deželnemu glavarju štajerskemu.

Ko je ta knez dné 18. vinotoka l. 1634. v Ljubljani umrl, prešlo je grajščinsko posestvo vsled sorodstva njegove soproge, kneginje Sidonije, rojene grofice Thanhausenove, v roke Baltazaru grofu Thanhausenu, in po njegovi smrti je je l. 1642. podedoval njegov jedini sin Ignacij grof Thanhausen, jezuit v Gradcu, kateri ga je z dovoljenjem svoje matere Uršule, rojene Holleneške, daroval zagrebškim jezuitom.

Jezuviti so v spodnjem delu mesta, v hiši spadajoči h gradu, ustanovili svojo stolico, kateri je načeloval o. Petirk.

Ko pa je njihov kolegij v Zagrebu pogorel ter so bili v denarni zadregi, prodali so po dražbi grad in vse pritakline.

Grofje Leslie.

Po dražbi je kupil od jezuitov grad za 62.000 gld. Walther Leslie baron Balquhane, protestantovske vere¹⁾, kateri se je udeležil umora Wallensteina v Hebu leta 1634. Izročil mu je grad meseca vinotoka leta 1656. superior Pavel Gašparič.

Walther Leslie je bil rimski državni grof, cesarski maršal, tajni svetovalec in polkovnik, poveljnik slavonske in petrinjske meje, vitez španjolskega zlatega runa in preje tudi avstrijski poslanec na papeškem in turškem dvoru; on je v imenu Leopolda I. po bitki pri sv. Gothardu sklenil mir s sultanom Mohamedom IV.

Walter Leslie je dal grad prezidati, kar nam priča napis nad marmornim portalom. Oženil se je z Ano Frančiško grofico Dietrichsteinovo, hčerjo kneza Maksa Dietrichsteina, in ustanovil fidejkomis za moški zarod svoje rodbine. Ta se je bila prvotno preselila z Ogerskega na Škotsko, pod Cromwellovo vlado pa se je vrnila na Avstrijsko. Ta fidejkomis je določil z oporoko dné 27. vel. travna leta 1663. za Ptuj in Novo mesto (Neustadt) na Metavi (Mettau) na Češkem. Ako bi moški rod Lesliejev izmrl, bodo mu nasledniki Dietrichsteini. Nato je leta 1667., dné 4. sušca, umrl brez otrok ter bil pokopan v dunajski škotski cerkvi (Schottenkirche), v kateri se nahaja še dandanes grb Lesliejev.

¹⁾ Iz pijetete bi jih bili pač primerneje pokopali v rakvi pri minoritih.

¹⁾ I. Stare, Občna zgodovina, IV. zv., str. 124.

Po njegovi smrti je dobil grad Ptuj njegovega brata Aleksandra Leslieja¹⁾ prvorojeni sin, Jakob grof Leslie.

Jakop Leslie se je oženil z Marijo Terezijo kneginjo Lichtensteinsko in služil jednako svojemu stricu v avstrijski armadi s sijajnim uspehom. Bil je namreč maršal, lastnik 24. in 36. pešpolka, udeleževal se je vseh turških bojev, posebno dunajske oblege l. 1683., preganjanja Turkov iz Verovic leta 1684., in dogodkov pri Oseku leta 1685. On je pomnožil fidej-

komis svojega strica s tako imenovanim Rauberhofom v Gradcu, kateri se je poslej imenoval „Lesliehof“. Dalje je ustanovil za sekundo-genituro svoje rodbine fidejkomis s tem, da je kupil posestvo Bärnegg, katero je prevzel njegov brat Aleksander grof Leslie, in katero so pozneje nastopili njegovi potomci; z njegovo darežljivostjo se je ptujska predmestna cerkev sv. Ožbalda povečala, kar še priča dandanes njegov in njegove soproge grb; ustanovil je samostan in bolnišnico usmiljenih bratov v

Puščava med Betanijo in Jeriho.

češkem Novem mestu (Neustadt) na Metavi ter umrl predsednik dvornega-vojnega svetovalstva (Hofkriegsraths-Praesident) brez potomcev leta 1692.

Njegova soproga Marija Terezija pa je ustanovila v Gradcu samostan Elizabetink²⁾, katere so delovale ob spodnjem Renu. Tukaj jih je tudi spoznavala soproga Jakopova, ko je ž njim v francoskih bojih prebivala v tistih

krajih. Vzela je s seboj tri Elizabetinke iz Dürena v Gradec. V murskem predmestju jim je kupila zemljišča in postavila (do leta 1698.) samostan s cerkvijo v čast sv. Lovrencu. Še dandanes opravljajo Elizabetinke vestno svojo postrežbo v prid bolnikom ženskega spola, spominjaje se z veseljem svoje dobrotnice.¹⁾

Temu brez potomcev umrlemu grofu je sledil v Ptuj in v Novem mestu njegovega

¹⁾ Tega je bil cesar Leopold I. povzdignil v dedni rimsko-državni grofovski stan (Reichsgrafenstand).

²⁾ Elizabetinke se imenujejo po sv. Elizabeti, hčeri Andreja II., kralja ogerskega, omoženi od leta 1221. z Ludovikom, deželnim grofom thürinškim in hesenskim.

„Dom in svet“ 1896, št. 23.

Ko je zgodaj izgubila moža, posvetila se je v samostanu postrežbi bolnikov. Elizabetinke imajo pravilo tretjega reda sv. Frančiška.

¹⁾ A. Klein, Geschichte d. Christenthums in Oesterreich u. Steierm. XIII. Jahr. B. VI., str. 77 sl.

brata Patricija drugorojeni sin, grof Jakob Ernest Leslie, bivši predsednik notranjo-avstrijske dvorske kamore in tajni svetovalec. Oženil se je z Alojzijo kneginjo Lichtensteinsko, kupil posestvo Rūstenau ter umrl l. 1737. dné 7. listopada, zapustivši jedinega sina Karola Kajetana Leslieja, kateri je podedoval Ptuj in grajščino Ehrenhausen, med tem ko je njegova soproga kneginja Marija Terezija Eggenberg — angel tolažbe vseh ubogih in sirot — pridobila kot doto grajščino Rogatec. Bil je vladni svetovalec, sprejel l. 1750. meseca malega srpana cesarico Marijo Terezijo na svojem gradu — mudila se je tukaj tri dni — in umrl leta 1761. Naslednik mu je bil njegov prvorojeni sin Leopold, tudi vladni svetovalec. Ta je vzel v zakon grofico Frančiško Waldstein, ž njo pridobil njen grad, in umrl leta 1774. Ker je Leopold grof Leslie umrl brez otrok, sledil mu je njegov mlajši brat Anton Leslie, c. kr. tajni svetovalec, čegar jedini iz prvega zakona s kneginjo Henriko Monsheimovo rojeni sin Viljem je umrl že v nežni mladosti l. 1783., nato je on sam svoje življenje sklenil leta 1802. dné 22. svečana, zapustivši drugega zakona soprogo grofico Vilhelmino Wurmbrand-Stuppach. Ž njim je ta za Avstrijo velezaslužna grofovska rodbina izmrla. Pokopan je v Marijini cerkvi na posestvu Bärnegg. Zadnja te rodbine je ostala vdova Vilhelmina Leslie, katera je živela do 20. svečana l. 1861. na Borlu blizo Ptuja kot velika dobrotnica siromakov.

Po smrti grofov Lesliejev so bili vsled oporoke Waltherja Leslieja bližnji sorodniki njegove soproge, grofice Ane Frančiške Dietrichstein, postavni dediči lepih njegovih posestev. Posestvo je prevzel dné 22. svečana leta 1802. Ivan Karol vladajoči knez Dietrichstein v Mikulovem, pokneženi grof Trasp, grof Proskau, baron Hollenburg, Finkenstein in Thalberg, v Ptuj in češkem Novem mestu, in vsled tega se je nazival tudi „grof Leslie“ (Grafen von Leslie).

Oženil se je s Kristino grofico Thun-Hohenstein. Bil je vitez zlatega runa, najvišji konjar, dolgo časa avstrijski poslanec na danskem dvoru in vedni spremljevalec cesarja Jožefa II. na vseh njegovih potih, prikupivši se mu s tem, da je bil dobro vešč v diplomatičnih stvaréh. Umrl je dné 25. mal. travna l. 1808.

Očetovsko posestvo je prevzel njegov sin knez Franc Jožef Dietrichstein, oženjen z Aleksandrino grofico Šuvalovo. Bil je jako nadarjen in tudi dobrotljiv. Bil je vitez vojaškega reda Marije Terezije in častni meščan dunajski, katero diplomo mu je izročil dunajski

magistrat l. 1850., zapisavši ga v zlato knjigo, imenujoč ga očeta in največjega dobrotnika silno trpečega ljudstva dunajskega.

Knez Franc Jožef je izstopil iz avstrijske vojaške službe in bil potem v različnih diplomatičnih poslanstvih. L. 1811. je prepustil svojemu fidejkomisu pripadajoči, tako imenovani, „Lesliehof“ v Gradcu štajerskim stanovom za 30.032 gld. av. veljave; tukaj se je potem ustanovil Joanneum. Bil je dobrotljiv svojim podanikom in jako znamenit v domači zgodovini, česar pa ne moremo opisovati obširneje. Prizadeval si je mnogo, da bi v dobrem stanu ohranil znameniti grad Ptuj ter umrl nenadoma dné 8. malega srpana l. 1854. Pokopan je pri sv. Marku na Dunaju.

Njegov naslednik je njegov sin knez Jožef Dietrichstein Proskau-Leslie, ki se je oženil z Gabrijelo grofico Vratislava-Mitrovice, pomnoživši svoja posestva po nakupu velikega imetja Oberlimbach blizu Radgone (na Ogerskem). Posnemal je vse očetovske čednosti kot domoljub, dobrotnik ubogih in prijatelj umetnosti in učenosti.

Po njegovi smrti so dobili grad grofje Herbersteinski, kateri ga imajo v lasti še sedaj.

Grajščina Gornji-Ptuj je imela do l. 1850. mimo civilne sodne oblasti čez svoje podanike tudi deželno sodnijo, katera je obsegala politične okraje Gornji-Ptuj, Dornavo, Meretince in severni del od Turniš, dalje svoj politični okraj, kateri se je razprostiral čez 27 katastralnih in davkarskih občin, namreč: Kaniža, Spuhlje, Podvinci, Pacinje, Spodnji-Velovlak, Gornji-Velovlak, Kicar, Ragoznica, Nova ves, Mestni vrh, Krčovina, Grajena, Jelenovec, Vintervci, Svetinci, Drstela, Drstelski vrh, Destinci, Ločič, Ločiški vrh, Trnovski vrh, Trnovec, Dolič, Ivanci, Janževci, Janževski vrh in Bišanski vrh.

Zgodovinski znani grajski in mestni poveljniki.

- 1258—1259. *Dionysius Maynus, grof Salavarski*, kraljevi ogerski grajski poveljnik.
 1280—1286. *Ptujski gospodje* kot gradniki.
 1286—1288. Plemeniti gospodje *Holeneški* in *Guttingen*, knezo-nadškof. grajski poveljniki.
 1288—1428. *Zopet Ptujski gospodje*.
 1428—1434. *Ivan Spangenstein*, nadškofijski grajski oskrbnik.
 1438. *Pankrac Reisberg*¹⁾, nadškofijski grajski oskrbnik.
 1460. *Viljem Reisberg*, nadškof. grajski oskrbnik.

¹⁾ Morda grajščak na Reisbergu, katerega gradú razvaline se nahajajo na zahodni strani labudske doline na Koroškem.

1464. *Anton Holleneški*, nadškof. grajski oskrbnik.
1471. *Sigmund Weissbriach*, poveljnik.
- 1481—1490. *Jakop Szekely*, grajščak ormoški, ogerski kraljevi namestnik v Ptuj in Radgoni.
1494. *Jurij Moiser*, cesarski grajski poveljnik in oskrbnik.
- 1500—1510. *Eberhard Pollheimski*, cesarski grajski poveljnik.
1520. *Leonhard Harrach*, nadškofijski grajski poveljnik.
1527. *Eberhard Pollheimski*, nadškof. grajski poveljnik.
1547. *Nikolaj grof Salm*, cesarski polkovnik in vojaški poveljnik v Ptuj.
1553. *Žiga Schratten-Kuenburg*, c. k. komorni svetovalec in poveljnik v Ptuj.
1573. *Jurij Oprodnički*, grajski poveljnik nadvojvoda Karola II.
- 1575—1595. *Jurij Vacler Kallaus*, nadvojvodski grajski poveljnik.
1601. *Žiga Aichhorn*, nadvojv. dvorni vojaški stanovnišnik, oskrboval je glavarstvo ptujsko.
1664. *Spek*, cesarski general, mestni poveljnik.
1704. *Žiga baron Geyman*, povelitelj križnikov pri Veliki Nedelji, cesarski general in poveljnik ptujski.

Zraven teh nahajamo najemnike tega gradu v prvem četrtju 19. stoletja može, ki so: *Korpon*, *Neumann*, *Neupauer* in *dr. Okorn*.

IV. Šolstvo.

Ptujska mestna šola.¹⁾

V našem najstarejšem štajerskem mestu je bila pač šola že pod Karolom Velikim, ki je povsodi skrbel za pouk ljudstva. Tudi solnograški škofje so skrbeli za šolsko omiko.

Rudolf I. je uvêdel šole za vse ljudstvo. Nadvojvoda Karol II., deželni vladar štajerski, je pa l. 1568. zaprl vse katoliške šole. Njegov sin cesar Ferdinand II. jih je zopet uvêdel leta 1600. Zato torej je sporočeno v mestnih knjigah, da je bila v začetku 17. stoletja tukaj šola. Šola je bila župnijska, kakor navadno vse šole tedanjega časa, in nje učitelji so dobivali hrano pri mestnem župniku, malo plačo pa od mestne občine.

¹⁾ Lapajne, Zgod. štajerskih Slovencev, str. 251 sl.

L. 1796. je ta šola dobila ime: „Vz gledna šola.“ Učitelj se tukaj prvokrat imenuje „Gerhold“, služboval je od l. 1796.—1819.

Ob času francoskih bojev se je šola večkrat selila iz Ordonave hiše v minoritski samostan in druge hiše.¹⁾

L. 1798. se je preselila zopet v minoritski samostan, kjer je ostala 54 let.

L. 1810. se je razširila v trirazrednico (normalno). Tretji razred se je potem zaradi premale plače učiteljske zopet opustil, učenci so se privatno dalje poučevali in hodili na izpite v Maribor.

L. 1850. se je na mestnega cerkvenika hišo postavilo I. in II. nadstropje in tam poučevalo v treh razredih.

L. 1855. je šola dobila četrti razred.

V dôbi sedanjih šolskih postav se je razdvojila mestna šola v deško in dekliško šolo.

Prva je petrazredna; za njo se je l. 1888. zunaj mestnega teritorija, kjer je bil preje tako zvan „Bräuhaus“ (pivarna) omislilo dvonadstropno poslopje; sedanji nadučitelj je gospod Jakob Ferk; druga je štirirazredna s paralelko in se nahaja sedaj nad hišo mestnega cerkvenika; nadučitelj je Lešnik (Löschnigg). Šole bi ne potrebovale toliko prostora, ako ne bi jim okoličani pošiljali svojih otrok, mislé si: Če njihovi otroci znajo nekaj nemških drobtin, potem so boljši od drugih.

Šola ptujske okolice.

V drugi polovici 17. stoletja do l. 1842. so obiskovali slovenski otroci ptujske okolice nemško mestno šolo v Ptuj.

Okoli l. 1840. so v prvem razredu poučevali tudi slovensko, da so učenci razumeli; tedanji učenci so imeli navadno dvojezične knjige, katere se še semtertje nahajajo.

Leta 1842. sta ptujski dekan Franc Cvetko in podučiteljski pomočnik mestne šole Dragotin Švajgl dosegla, da so se slovenski otroci ločili od nemških in to v minoritskem samostanu. Prvi učitelj je bil Karol Švajgl.

L. 1850. se je ta šola proglašila za zasebno župnijsko šolo sv. Petra in Pavla.

Najprej je bila umeščena v minoritski žitnici, potem v minoritski hiši na jednako imenovanem trgu, kjer je bival tudi učitelj.

L. 1860. si je pridobila drugi razred.

L. 1871. se je šola razširila v trirazrednico, ki je bila najprej v dominikanski vojašnici, nekaj časa v mestnih hišah in naposled v hiši dr. Gregoriča, v tako imenovanem novem svetu.

¹⁾ Minoritski in dominikanski konvent sta imela v prejšnjih časih svoje bogoslovske učne zavode.

Takratni predsednik, krajni šolski oskrbnik Ferdo Raisp, je delal in dosegel, da se je začela nova šola staviti, kar je njegov naslednik skončal leta 1879. za 25.000 gld. Šola je dobila novo ime, namreč: „Šola ptujske okolice“ in je sedaj trirazredna deška in trirazredna dekliška šola, kateri je voditelj nadučitelj I. Kaukler.

V župniji sv. Petra in Pavla se še nahaja dvorazredna šola na Dornavi od l. 1824.; prvi učitelj je bil Müller, sedanji je Teodor Weinhard.

Mesto ima tudi

spodnjo deželno gimnazijo,

katera je bila ustanovljena l. 1869. kot realna gimnazija, l. 1880. so jo premenili v spodnjo

deželno gimnazijo; vsako leto jo primeroma obiskuje okoli sto dijakov iz bližnje okolice in mesta. Prvi ravnatelj ptujske gimnazije je bil Fichtner od l. 1869.—1881., sedaj ravno v tej službi v Ljubnem na gornjem Štajerskem, drugi, provizorični, F. Hubad, od leta 1881.—1885., sedaj na učiteljski pripravnici v Ljubljani, in tretji je Tschanet. Starosta ptujske gimnazije je med svojimi tovariši profesorji častiti gospod Lukež Kunstek, kateri poučuje tukaj od začetka pa do danes.

Zraven teh poučnih zavodov ima še otročji vrt, kjer se otroci kratkočasijo z različnimi igrami.

(Konec.)

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Konec.)

Kakoršni v besedah, taki so bili vsi v dejanju. Najplemenitejši med njimi je bil Overbeck, akoravno po svoji naravni nadarjenosti ni dosegal nekaterih tovarišev. Bil je ponižen, skromen, nedolžen kakor dete. Tovariši so ga v obče imenovali le „Janeza svete ljubezni“; rekli so, da v njem prebiva „mirna duša, ki umetnost naziva le psalm Davidov v čast Gospodovo“. Führich, njegov tovariš, piše svojemu prijatelju o njem: „Overbecku je sladka nada, da je s katero svojo sliko le jedno srce vnel za vero, pobožnost in čednost, veliko več vredna kakor svetovna slava in vsi mogoči zakladi.“ — Ker v protestantizmu, v katerem je bil rojen, ni našel popolnega miru, in ker se je prepričal, da je v njem le pogubna zmota, postal je katoličan in bil odslej s celo dušo udan sv. cerkvi. Jednako so storili vsi njegovi protestantovski tovariši.

V zgodovini lepih umetnosti so Overbeck in njegovi tovariši velikega pomena. Mnogi med njimi so bili brezdvomno jako nadarjeni. Posebno Overbeck in Cornelius se morata po tem, kar sta ustvarila, prištevati največjim umetnikom. Izvirna sicer nista. V njunih umotvorih odseva duh, a zraven tega tudi popolnost klasičnega 16. stoletja. Posnemala sta, vendar to s toliko srečo in spretnostjo, kakor pred njima že skoraj tri veke nikdo. A misel, odlično posneti, od drugih se vrlo izobraziti, to je tudi umetnost.

Overbeck je takoj po prihodu v Rim iznenadil umetniški svet. Mahoma si je priboril občno priznanje. L. 1811. je namreč naslikal jako lepo Madonno po načinu Rafaelovem. Na

njej je posnel v preprostosti in svetosti Fra Angelica, a v naravnosti ter izbornem soglasju živahnih barv tako dovršeno Rafaela, da je slika vzbudila neomejeno pohvalo. Lippo Gondi, laški kritik, mu je častital v slavospevu, v katerem med drugim pravi, primerjaje ga z Rafaelom:

Pantheon hrani teló nam prvega vseh umetnikov,

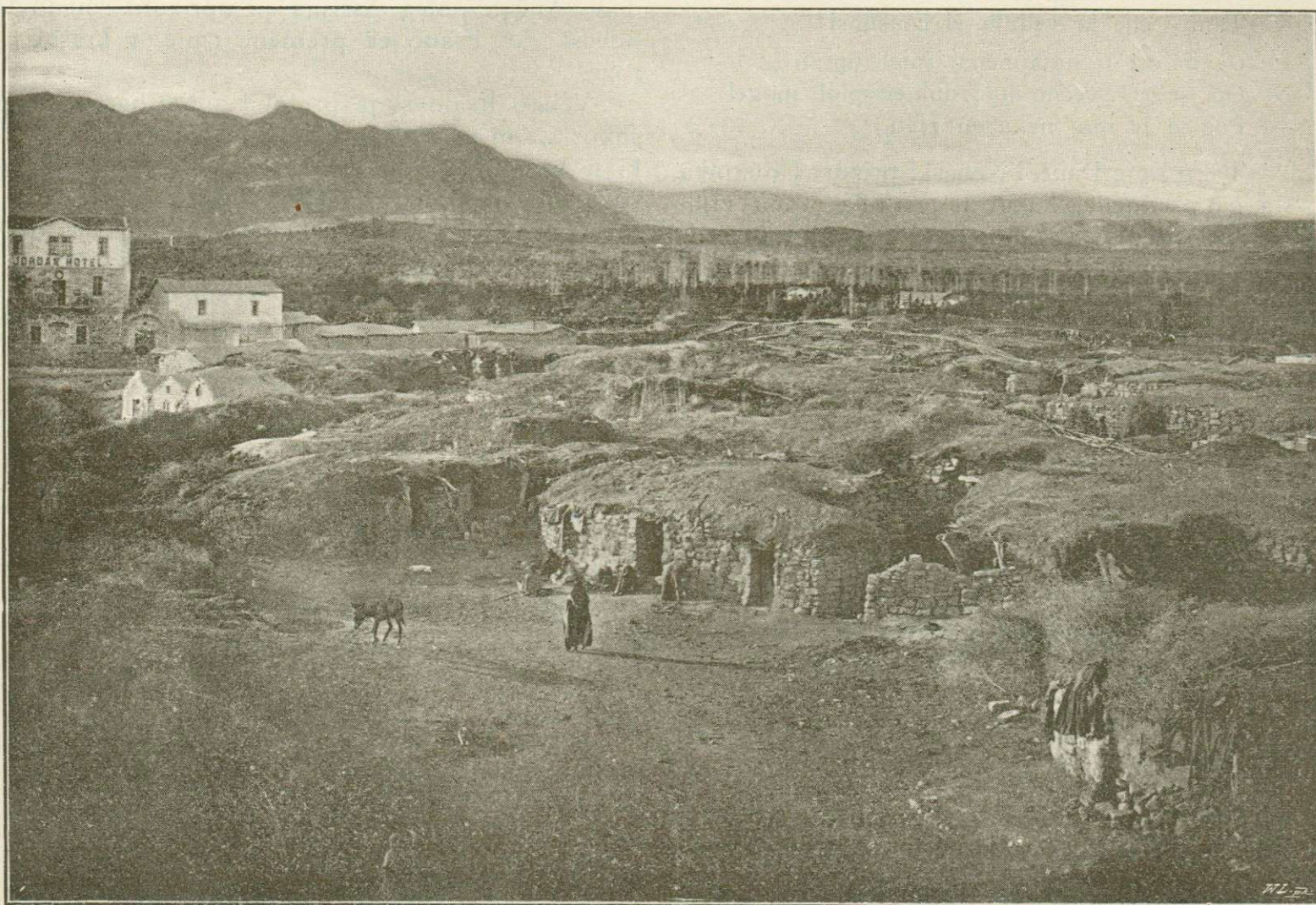
Vel'ki pa duh njegov, Overbeck, v tebi živi!

Največjo slavo pa so si „bratje iz samostana sv. Izidorja“ — tako so jih kmalu obče zvali — pridobili z dvema deloma, ki sta jim priborila nesmrtnost v umetnosti. V Rimu je takrat bival bogati pruski konzul Bartholdy, ki se je odlikoval tudi z učenostjo in je s hvalevredno požrtvovalnostjo podpiral mlade umetnike. Overbecka in drugove je pogostoma in z vidnim zanimanjem obiskoval. Da bi jim pri skrbel bogat zaslužek, a ob enem izkusil njih umetniško zmožnost, naročil jim je opresno slikati veliko sobano v svojem stanovanju v palači Zuccaro blizu znane cerkve Sta Trinità ai Monti. Delo ni bilo lahko, zakaj opresno slikanje je bilo pozabljeno; že dolgo ni nihče več opresno slikal, v tej stroki sploh ni nikdo več poučeval. Vendar „bratje sv. Izidorja“ so se ga pogumno lotili in je slavno dokončali. Mladi umetniki, katere je vodila jedino navdušenost do lepih umetnostij, so pokazali, kaj more čisti, vzvišeni duh. Snov jim je bila večno lepa povest o egiptovskem Jožefu. Kako preprosto, dovršeno so jo izvêli! Osebe so tako naravne, da od 16. veka sèm sličnih ni nihče več slikal. Da, to je umetnost! Overbeck je naslikal prizor: bratje prodadó Jožefa. Umet-

niško vzvišena je tudi njegova druga slika v isti sobani: sedem suhih let. Cornelius je dovršil dve lepi sliki: Faraonove sanje in: Jožef se dá bratom spoznati. Barve in obrisi, vsaka posamezna črta, vse je popolno. Veithova slika je: Jožef in Putifarjeva žena, a Schadow je uprizoril: Jakopa tožbo in: Jožefa v ječi. L. 1819. so bile slike dovršene. Z veliko slovesnostjo so bile odkrite; jednake Rim že dolgo ni videl. Ves umetniški svet v Rimu se je je udeležil. Tudi ptujcev je bilo povabljenih lepo število; sploh vse, kar je slovelo po visoki službi ali

pa po učenjaškem glasu. Kar je bilo takrat visokih in za umetnost vnetih dostojanstvenikov, vse je povelečevalo s svojo prisotnostjo pomenljivo slovesnost. Danski romanopisec Atterbom, ki je bil tudi navzoč, nam je svečanost opisal: „To je bilo gibanje, in navdušenje, in živahnost! Zdelo se je, da je ves Rim samo jedna umetniška družina. Središče vse slovesnosti je pa bil bavarski kraljevič Ludovik, on, katerega umetniki kujejo v zvezde. Bil je najboljši volje, umetnike je povzdigoval, kakor bi mu bili po kraljevi krvi jednaki. Zlata še nisem nikdar videl

Riha (Jeriha.)

tako obilno, kakor tu. Ludovik je je trosil, kakor jesenski veter velo listje, a Bartholdy, ki sicer ni visokega plemstva, bil je radodaren, kakor mogočni vladar.“

Za „brate sv. Izidorja“ je bila slovesnost velepomembna. Poslej so sluli kot prvi umetniki. Žal, da v Rimu ni bilo več toliko virov vsakovrstnega bogastva, kakor nekdanj, ko sta Julij II. in Leon X. s toliko milostjo obsevala umetnike. Napoleon je bil pohlepno pobral vse dragocenosti, rimski plemenitaši so grozno ubožali, tudi papež je bil vsled francoskega pritiska v vednih denarnih zadregah. Slabo

gmotno stanje je i na umetnike pogubno vplivalo, ker ni skoraj nikdo več naročil večjega dela, pri katerem se umetniške zmožnosti jasno kažejo.

Vendar jednega, takrat gotovo najbogatejšega Rimljana, so slike v palači Zuccaro toliko zanimalo, da se je namenil, svojo lepo vilo poleg Laterana tudi okrasiti z opresnimi slikami. Bil je knez Massimi, potomec iz sloveče rimske rodovine Fabijev, kateri si je pridobil priimek „Maximus“. Olikani knez Massimi je izvolil „brate sv. Izidorja“, da mu zvršijo zaželeno delo. Njihov uspeh je bil veličasten; ne

samo knez, temveč i zgodovina lepih umetnostij jim poje zato zaslužen slavo. Snov za zahtevane slike so vzeli iz treh največjih in najlepših laških pesnikov. V prvi sobi sta slikala J o s. K o c h (1768—1839) in V e i t h več prizorov iz Dantejeve „Divina commedia“. Umetnika kažeta izredno spretnost in veliko domišljijo, kakoršno pač zahteva čudopolni Dantejev spev. Posebno divna je nadstropna slika: Dante zagleda na priprošnjo sv. Bernarda presveto Trojico.

O abbondante grazia, ond'io presunsi
Ficcar lo viso per la luce eterna
Tanto, che la veduta vi consunsi!
(O milost ti neskončna, smel upreti
Oči sem v večno luč, dokler sploh mogel
Pogled je moj nekaljen zreti.)

Tako poje Dante! Nebeški prizor! Umetnika sta ga predočila, kakor bi ga bila i ona zrla. Julij Schnorr (1764—1841) in Veith sta z jednako popolnostjo slikala več prizorov iz Ariostovega „Orlando furioso“. Najkrasnejša pa je tretja sobana, katero je večinoma Overbeck okrasil s sijajnimi slikami. Snov je vzel iz Tassovega speva „Gerusalemme liberata“. Posebno slovi slika, predstavljajoča Bogomira Bouillonskega, ki Jeruzalem — v podobi krepotne, krasne deve — otme moslemske sužnjosti, da ji odveže krute verige. Istotako napravlja globok utisek slika, ki predočuje dogodek, opisan v zadnji kitici slavne pesmi:

Bouillon je zmagal! Neha boj krvavi,
In predno solnce vtone za goré,
Ponosen pelje v viteški opravi
Bojnike, ki radosti se solzé
Na mesto sveto, v zmagovalca slavi;
In svitel meč in ščit k oltarju dé,
Orožje zmagonosno tu Bogú posveti,
Kot je obljubil bil v domačem, milem sveti.

Ljubka nežnost v tem stoletju ni našla spretnejšega slikarja, kakor se tu kaže idejalni Overbeck.

Tudi te sobane so se odprle občinstvu z velikimi slovesnostmi. „Bratje sv. Izidorja“ so prejeli od vseh strani obilo res zaslužene hvale.

Toda lepi dnevi skupnega delovanja so se bližali nenadnemu koncu. Bavarski kraljevič, ki je bil združil v Rimu večkrat ves umetniški svet, bil je tudi vzrok, da so mnogi „bratje sv. Izidorja“ Rim zapustili. Razkropili so se križem sveta, a načel, za katera so plamteli v samostanski tihoti, tudi zunaj v šumečih mestih niso pozabili.

Samo Overbeck je ostal Rimu zvest, ni se dal ločiti od mesta, ki je burno vnelo njegovo

srce za lepe umetnosti. Užival je priznanje od vseh strani, kakor že stoletja noben umetnik ne več. Njegov oče ga je bil že leta 1811. s sladkim ponosom imenoval „mladega Rafaela“. Pozneje je bil vodja slavnoznan slikarske akademije sv. Lukeža v Rimu, na katerem mestu je ostal do smrti 12. listopada l. 1869. Marljiv je bil vedno. Delal je v prejšnjem, čistem duhu neprestano. Najlepše svoje delo je zvršil v mestu Assisiju, kjer že šest stoletij veje duh serafinskega sv. Frančiška; njega je Overbeck posebno častil, kar je vsled njegove pesniške narave kaj lahko umevno. V velikanski romarski cerkvi St. Maria degli Angeli poleg Assisija je uprizoril znano povest: Sv. Frančišek premeni trnje v krasne rože.

Veliko hvalo si je pridobil tudi z ogromno sliko: „Zmaga sv. vere v umetnosti“, ki je sedaj v Frankobrodu. Na njej se najbolj kaže odločni vpliv Rafaelov, ker Overbeck je to sliko zvršil po Rafaelovem „Pogovoru o svetem zakramentu“. Razven teh je dovršil vrli umetnik mnogo verskih slik, ki so sedaj raztrošene po cerkvah in zasebnih umetniških zbirkah na Francoskem, Nemškem, Angleškem in celo v Ameriki.

Kakor oseba Overbeckova, tako so i slike njegove nežne, nraevstveno vzvišene. Njegovo navdušenje je plamtelo večinoma le za verske snovi, ki so v njem našle odličnega zastopnika. On je glava takozvane romantične šole. Da se je mnogo učil od največjih mojstrov: Perugina, Michelangela, posebno pa od Rafaela in Fra Angelica, to se pozna na prvi hip, toda s tem posnevanjem je i on dosegel zdatno višino lepih umetnostij.

Zraven Overbecka si je največjo slavo pridobil njegov tovariš Peter Cornelius, rojen l. 1783. v Düsseldorfu. Njegov oče, sam slikar, odločil ga je za isti poklic. L. 1811. je prišel v Rim, kjer je vstopil v krog „bratov sv. Izidorja“. Večkrat je pozneje rekel, da so „vsi bratje pod vodstvom Overbeckovim uživali rajsko življenje, vneti za vse, kar je od nekdanj umetnost ustvarila lepega, velikega in svetega“. Tako prijetni spomini so se mu vedno vzbujali na one blažene dni. Po slikah v palači Zuccaro so postali vsi slavni, in njihova imena so s spoštovanjem izrekli umetniki v Italiji in po vsem umetniškem svetu.

Cornelius se je prvi ločil od svojih rimskih bratov. L. 1819. ga je poklical kraljevič bavarski, Ludovik, v Monakovo. Za nadebudnega umetnika je bilo to vabilo silno važno. Svetovna zgodovina pozna malo mož, ki bi se mogli primerjati z imenovanim Ludovikom. Z neverjetno radodarnostjo, kakoršne razven pri Juliju II. nikjer ne najdemo, podpiral je umet-

nike in umetniška podjetja. O njem bi bil pač lahko Cornelius — in ž njim stotero drugih sovrstnikov, sedaj slovečih mož — iz globin udanega srca po Horacijevu doslovno zapel:

Maecenas atavis edite regibus,
O et praesidium et dulce decus meum!

Vladal je samo triindvajset let, a vendar je v tem primeroma kratkem času izdal za umetnosti nad 37 milijonov goldinarjev. Monakovo, ki je bilo pred njim borno, ubožno, neprijazno mesto, povzdignil je on na laskavo stopinjo prvega, najlepšega mesta v celi Nemčiji, da! celó v vrsto najkrasnejših mest, karkoli jih pozna svetovna povestnica. Cornelius je Ludovika v tem oziru krepostno podpiral. „Vi ste moj vojvoda v umetnosti, skrbite za dobre podpovelj-nike“, rekel mu je ponosni Ludovik. Posebno, ko je l. 1825. postal kralj, ni poznala njegova veledušnost nobene meje. Cornelius se je resno prizadeval, opravičiti nade, katere je vanj stavil veledušni mecen. Z junaškim pogumom se je lotil obilnih, preimenitnih del. In kakšen je bil uspeh? Tako velikanski, da so veščaki z jedno-glasnim priznanjem in občudovanjem zrlji na umetnika in rekli: „To je od smrti vstali Buonarrotti.“ Felder, bistroumen pisatelj, je dejal: „Sedaj pa res verujem na preseljevanje duš človeških, zakaj v Corneliusu se je zopet prikázal duh florentinskega velikana Michelangela.“ Kralj Ludovik sam je, ves zaljubljen v umetnika, pravil: „Izza 16. veka ni več umetnika, kakoršen je moj Cornelius.“

Ludovik je bil takrat jel staviti različne palače, ki so v umetniškem oziru povsem dovršene in za razvoj lepih umetnostij na severu izrednega pomena. Že stavbe same so umotvori, ki po mični lepoti dosejajo i marsikatero poslopje iz zidarstva zlate dôbe. Cornelius jih je pa vrhu tega še okrasil s popolnimi slikami.

V glyptotheki (zbirki raznovrstnih klasičnih kipov) je opresno naslikal vse znamenitejše osebe iz grškega bajeslovja. Strokovnjaki pravijo, da kaže Cornelius na teh slikah tako domišljijo in tako orjaško moč, da spominja le jedino na Michelangela v sikstinski kapeli. Ludovik je bil z delom toliko zadovoljen, da je umetnika povzdignil v plemenitaški stan in ga odlikoval s kraljevimi darovi.

Pozneje je slikal Cornelius v različnih palačah, ki so bila zasebna kraljeva stanovanja; predočil je zanimive dogodke iz grške zgodovine. Umetniku so se najbolj posrečili prizori iz Ilijade; krvavi boji in nepremagljivi junaki so sploh njegovemu bitju najbolj prijali.

L. 1830. je šel v Rim. Važen je bil namen, ki ga je to pot privël v večno mesto. Hotel je namreč s posebno natančnostjo proučevati

cerkveno slikarstvo v Rimu ter potem izdelati načrt za oslikanje velike cerkve, katero je „zlato kralj“ sezidal v Monakovem na čast svojemu varihu sv. Ludoviku. Vrnivši se na Bavarsko, je proizvël mnogobrojne načrte, pri katerih so še njegovi nekdanji tovariši, pred vsemi Overbeck, sodelovali. Na stropu imenovane cerkve je naslikal Boga Očeta kot stvarnika in vladarja nebá in zemlje, obdanega od stoterih angelov, kerubinov in serafinov. Na stenah pa je naslikal delovanje Kristusovo in Marijino po sv. pismu. Na velikem oltarju je naslikal poslednjo sodbo — zvršetek božjega delovanja in razodenja na zemlji. Vse slike so orjaške velikosti. Po vsebini so, kakor je razvidno, soglasno združene, a v umetniškem oziru spadajo med najboljše v cerkvenem slikarstvu. Ni čuda, zakaj bivši „brat sv. Izidorja“ je vdahnil svojemu dičnemu čopiču vzvišeno lepoto in svetost, dve lastnosti, ki sta prvi pogoj cerkveni umetnosti.

L. 1841. je šel Cornelius na povabilo pruskega kralja Friderika IV. v Berolin, kjer mu je bila izročena častna naloga, s slikami divno olepšati novi Campo santo (pokopališče) za kraljevo rodbino. Za snov mu je kralj sam odločil pomenljive besede sv. Pavla v pismu do Rimljanov: „Plačilo za greh je smrt, milost božja pa je večno življenje v Kristusu, Gospodu našem.“ Misli, ki so izražene v teh besedah, so bile kakor nalašč za našega umetnika; resne so, pretresejo srce, domišljijo pa vnamejo in oživijo. Cornelius je delo zvršil z veliko spretnostjo. Po sodbi mnogih veščakov je to sploh njegovo najboljše delo. V obilnih prizorih je narisal vse, kar nam sv. pismo pripoveduje o smrti, o vstajenju, sodbi, vnebohodu in veličastvu v nebesih. Utisek teh slik je močen. Umetnik kaže domišljijo, kakoršne pri mnogih pesnikih zaman iščemo. „Was für eine Fülle von Gedanken und hoher Gelehrsamkeit ist in diesen Werken niedergelegt!“ pravi njegov življenjepisec pl. Wurzbach.

L. 1849. je šel zopet v Rim. Sladki spomini iz mladosti so ga vedno in vedno silili v kraj, v katerem je izrastla njegova nadarjenost do take popolnosti. Živeli so še nekateri pobratimi, s katerimi je hotel še ob večeru svojega življenja skupno delovati.

L. 1861. se je vrnil v Berolin, kjer je umrl 7. sušca l. 1867. Z veliko svečanostjo so pokopali njegove zemeljske ostanke. „Zakrij, grob ti hladni, veleuma, ki je s svojo genijalno delavnostjo proslavil domovino! Povej še daljnim potomcem, da je s svojimi izbornimi umotvori dosegel v umetnosti največjo čast, ki jo more doseči umrljivo bitje — čast nesmrtnosti!“ govoril je ob grobu njegovem Erlenreich besede, ki so pravično merilo Corneliusovega delovanja.

Cornelius je bil značajan, marljiv in vstrajen umetnik, v starosti istotako, kakor je bil v mladosti. Poetični vzlet, ki ga je dičil v moški dōbi, ostal mu je svež do groba. Bil je globoko misleč modrijan in pesnik ob jednem. Vsa polja človeške delavnosti je prozrl s svojim bistrim umom. O umetnosti je imel najvišje pojme. Na smrtni postelji je dejal svojim prijateljem: „Jaz sem imel v vseh razmerah svojega življenja nekak strah pred umetnostjo, katero spoštujem kot hčerko z nebes.“

Cornelius je bil jako plodovit umetnik. Njegova mnogobrojna dela krasijo cerkve in palače, gledišča in javne spominike. Duhovite podobe je priskrbel tudi za večja pesniška dela, kakor za Fausta in Nibelunge.

Sodba o njegovih umotvorih je jako različna. Nekateri ga hvalijo brezmejno; v njem slavijo največjega slikarja na Nemškem; ker je bil dolgo v Rimu, pravijo celó, da je bil največji slikar v tem stoletju sploh. Poučevati po mnenju mnogih nikdo ni znal, kakor on. Kralj Ludovik, njegov radodarni, razkošni zaščitnik, je rekel: „Kakor so nekateri možje ustvarjeni za vojskovodje, tako je Cornelius rojen vodnik slikarske akademije.“ — Drugi ga pa jako ostro sodijo; njegovo velikost popolnoma tajijo. Dr. Muther, postavim, piše: „Zgodovina, brezobzirna, neusmiljena sodnica, se je nekaj trenutkov pomišljala, je-li kdo tako velik, kakor Cornelius, ali ne? A pozneje ga je prezrla in je prešla čezenj na dnevni red. Na njem ne najdemo nič izvirnega, on je samo posnemovalec. Njegova dela so le senca laških velikanov, — a nič več, kakor senca. On se niti ni potrudil, Michelangela natančno opazovati; on je radi tega globoko pod površjem onih Nizozemcev, kateri so vsaj pravilno posnemali in se tudi v barvah niso pregrešili, kakor on.“

Resnica je i tukaj, kakor povsodi, v sredini. Cornelius je brezdvomno velik umetnik; njegova dela bodo vselej slovela. Narava njegova je hrepenela po velikih predmetih, zato je tako čislal Michelangela. Vendar istina je, da je na barvno lepoto in soglasje premalo pazil, sploh posamezne slike preveč površno dogotovil. Njegova nadarjenost ga je zavêdla v lahkomišljenost. Njegove slike iz rimske dōbe so vzgledne, dovršene povsem pravilno. Tudi v Monakovu je še deloval z veliko skrbjo in pazljivostjo.

Pozneje je v tem oziru mnogo popustil, kar njegovemu imenu dokaj škoduje. Začetskoma je bil povsod priljubljen in čislán. Ščasoma je i to izgubil, celó kralj Ludovik ga je jel prezirati. Ni bil več poljuden, v Monakovem in v Berlinu, kjer je toliko deloval in se trudil, ni ga ljudstvo več toliko maralo, kakor prejšnja leta. Med umetniki je postal osamljen, izmed učencev mu je zvest ostal jedini Kaulbach (1804—1874), ki je čast svojega učitelja vedno moško branil z besedo, v dejanju se pa sploh ravnal po nazorih „bratov sv. Izidorja“.

Sicer se pa vpliv imenovanih „bratov“ jasno kaže pri vseh umetnikih, ki so delovali pred petdesetimi leti. „Bratje sv. Izidorja“ imajo v občē v umetnosti velik pomen, a zato i slaven spomin. Oni so uvêli zopet opresno slikarstvo, ki je bilo v prejšnji dōbi popolnoma prominulo. Umetnosti so pred njimi jako borno prospevale; časi so jim bili sovražni; vedni boji so duhove odtujili idejalnim naporom. Inter arma silent musae. „Bratje sv. Izidorja so s svojim plemenitim delovanjem zopet vneli ljubav in spoštovanje do lepih umetnostij. Njihova dela, npravstveno neomadeževana, so blažila srca, čistila umetniški vkus. Pojem o pravi lepoti v umetnosti je stal zopet na nekdanji častni višini. Svet je spoznal, kako resnično govori Platon v svojem simpoziju: „Ako gledaš večno lepoto, pravo lepoto, more to jedino sladiti tvoje življenje. Kako srečen je vsakdo, ki gleda lepoto v njeni preprostosti in čistosti, ne v poltnem in samo barvnem blesku, ki prej ali slej ničēvo izgine.“ Taka lepota, taka umetnost vname v srcu ona nepopisna čustva, ki nas dvigajo v nebo. Dante jih je divno opeval, rekoč (Paradiso XXXIII. 97 ss.):

Così la mente mia tutta sospesa
Mirava fissa, immobile ed attenta;
E sempre di mirar faceasi accesa.
A quella luce cotal si diventa
Che volgersi da lei per altro aspetto
È impossibil, che mai si consenta.

(Tako moj duh je gledal presenečen
In čudil se, zamaknjen v sladkem čutu; —
Takrat sem prvič bil nebeško srečen.
Kdor gleda ono svetlo luč, mu zdi se,
Da môči ni od nje se obrniti,
Takó v radosti mu srce topi se.)

K Jordanu in Mrtvemu morju.

(Spisal dr. Fr. Sedej.)

(Dalje.)

Na vrtu blizu hotela so bili postavili drugi potniki, ki niso spadali k naši karavani, šotore ter pod njimi prenočili. Med njimi je bil tudi francoski duhovnik, ud biblične praktične akademije v Jeruzalemu, ki vsako leto prireja znan-

stvena potovanja po sv. deželi in plodove svojih študij objavlja v zelo radikalni *Revue biblique internationale*. Vprašal sem ga, kje je bila stara Jeriha? „Katero Jeriho pa mislite?“ — odgovori mi, vprašajoč. „Treba raz-

Beduvini.

ločevati več Jerih: kanaansko, judovsko, rimljansko in krščansko.“ — Spoznal sem, da imam profesorja pred seboj, in ga prosil, naj mi pové svoje mnenje o legi kanaanske in rimljanske Jerihe, ker na razvalinah teh dveh sta bili obnovljeni ostali dve imenovani.

„Kakor nas uči Flavij Jožef — dé nato učeni abbé — je stala kanaanska Jeriha, v kateri se je nahajala hiša gostilničarke Rahabe in katero je Jozuva čudežno razdejal, blizu studenca Elizejevega tam pod goro Kvarantanijo. Za Ahaba, vladarja izraelskega, okoli l. 534. jo je neki Hijel iz Betela zopet sezidal, čeprav je

bil od Jozuva že naprej proklet oni, ki bi zopet sezidal Jeriho. Ni znano, koliko časa je stala ta druga Jeriha; najbrž jo je Nabuhodonozor razrušil ali pa je ob času babilonske sužnjosti razpadla sama. Herod Veliki je razširil in olepšal tretjo Jeriho (rimljansko) tam ob potoku el-Keltu, koder ste danes prišli iz Jeruzalema. Ker jo je bil izbral za svoje zimsko bivališče, okrasil jo je z lepimi in razkošnimi stavbami. Tu je sezidal hipodrom, amfiteater, kraljevske palače, kopališča in speljal vanja po mogočnih vodovodih hladne vode potoka el-Kelta. Tu je dal nečloveški tiran vtopiti višjega duhovna

Aristobula, umoriti svojega sinú Antipatra; tu je umirajoč ukazal svoji sestri Salomi zapreti v hipodrom vse judovske velmože ter jih pomoriti, kadar bi on izdihnil svojo dušo.

Najsrečnejša je bila Jeriha gotovo tedaj, ko je v svoje ulice in domove vsprejela učlovečenega Boga, ko je Kristus stopil v hišo spokorjenega cestnarja Zaheja, in je zunaj mestnih zidov dal izpregledati dvema slepcema.

Herodova razkošna Jeriha se je razrušila v prah za cesarja Tita, a Hadrijan ji je pomagal zopet na noge. Tedaj je postala krščanska in dobila celó škofovski sedež. Križarji so v njej sezidali cerkve, samostane, gostišča, trdnjave. A neprijaznih časov sila je izbrisala mesto z zemskega površja, le imé današnjega sela Riha nas spominja starodavne Jerihe.

Zahvalil sem svojega razlagalca za kratek zgodovinski opis Jerihe ter se od njega poslovil, ker so ravno klicali k večerji.

Drugi dan nas dragoman vzbudi že ob štirih zjutraj, ker je ob vročini jako težko potovati po jordanski planjavi. Ko smo prišli z vrta na cesto, zapazim v mesečnem svitu na jedni strani ceste nekaj bornih koč, ki so bile podobne bolj hlevom nego človeškim bivališčem. To je selo er-Riha, broječe kakih petdeset koč in 250 mohamedanskih ubožnih stanovalcev. Koče so nizke, spletene iz protja in zamazane z zemljo, pokrite pa s trstjem in vejevjem. Oken nisem zapazil, pač pa male dveri kakor pri naših hlevih. Oj ti nesrečno ljudstvo! Kako omikano, srečno, bogato si bilo nekdanj, ko je tu blestel sveti križ: a kako nizko si padlo, odkar te je omamil blede polumesec. Moj sopotnik je po vsej pravici to videč pripomnil: „Pri nas imajo živali boljša stanovališča kakor tu ljudje!“

Od Jerihe do Jordana je skoro dve uri. Nekako na sredi poti stoji ob desni holm Tel Dželdžul, to je svetopisemska Gilgala, kakor je dr. Hermann Zschokke prvi dokazal po podatkih svetega pisma, Jožefa Flavija in sv. Hjeronima. Todi okrog se je bilo utaborilo izraelsko ljudstvo, prekoračivši suho strugo Jordanovo; tu je njih vojskovodja Jozuva v spomin čudežnega prehoda postavil dvanajst iz struge izbranih kamenov; tu so sinovi Izraelovi praznovali vdrugeč obrezo in svoj največji praznik — pasho. S tega holma je Jozuva osvajal Palestino iz rok malikovalskih Kanaancev. Med jeriško oazo in Jordanom je dandanes puščava. A v starih časih je voda potoka el-Kelta in Elizejevega studenca segala dalje ko dandanes in rodila na teh ugodnih tleh bujno rastlinstvo, ki je ohlajalo vročo temperaturo.

Vožnja po pesku nam je bila čimdalje težavnejša, konji so padali. Izstopimo. Kmalu pridemo do lepega samostana, trdnjavi podob-

nega s stolpi na voglih in cerkvijo na sredi. Zgradba je nova in kaže grški zlog. Vprašam dragomanovega sina, kako se zove ta samostan. „K a s r e l J e h ũ d“ (judovski grad) odgovori jeden, „D ê r m a r J u h a n a“ (samostan svetega Janeza) pravi drugi. Oba sta povedala prav. Arabci so ohranili staro sporočilo o nekdanjem bivanju Judov na tem kraju, kristijani pa ga imenujejo samostan sv. Janeza, ker je baje sveti Janez Krstnik živel tu v neki votlini. Že sveta Helena je bila tu sezidala samostan, ki je dolgo časa obstal. Obnovili so ga v XII. stoletju, a razrušili moslimi; l. 1884. so ga grški menihi (razkolniki) zopet sezidali. Grški in ruski romarji tu prenočujejo.

Še pol urice imamo od todi do Jordana. Peščene gomile in brežni nasip izginejo in nakrat zagledamo med drevjem sveto reko, toliko zaželeno. Pozdravljen bodi Jordan, ki si videl Elijo preroka, gredočega skozi strugo in potem v ognjenem vozu v nebo, ki si na povelje božje nekdanj bil ustavil svoje deroče valove, da je izvoljeno ljudstvo šlo skozi po suhem v obljubljeni deželi, ki si samega Božjega Sina sprejel v svoje mokro krilo in bil od njega posvečen! Pozdravljam te, proslavljam te! Vendar ne malo iznenajen sem bil, ugledavši njegove motne valove. To je naša Vipava, dejal sem sam pri sebi. Voda Jordanova je umazana kakor po močnem deževju, tiho a hitro tekoča; bregovi so vsi obrasteni z raznovrstnim bohotnim grmičevjem in drevjem. Ob globoki strugi raste visoke topole, akacije, terebinte, vrbe, tamariske, pod njimi pa duhteča mirta. V gostem zatišju ne prežijo samo divje živali n. pr. mrjasci, hijene, šakali, nego tudi razbojniki. Tedaj sem razumel, zakaj se Naaman Sirec ni hotel kopati v Jordanovih motnih valovih.

Ko smo si ogledali reko in njene bregove, priredili smo oltar in najstarejši duhovnik je daroval sv. mašo. Ta lepa, ganljiva pobožnost mi ne izgine nikdar iz spomina. Lahki vetriči so pihljali ter hoteli ugasiti sveče, drevesa so klanjaje se pripogibala vrhove, ptički so pri maši prepevali, valovi Jordanovi pa zapljusknili vmes, kakor bi hoteli nas pozdravljati. Lepa priroda s sinjim nebom pa nam je bila božji hram. Po maši smo zajutrkovali. Ravno smo končali, ko pridere k nam truma ruskih romarjev in romaric. Radovedno so si ogledali sveto reko, nato pa se slekli in z belim platnom odeti poskakali v vodo, moški in ženske posebe. V vodi so glasno molili, se prekrizavali, potapljali, drug drugega polivali, meneč, da ima kopanje v sveti reki isto moč kakor sveti krst. Platno potem posuše na drevju in grmovju ter je skrbno hranijo vse svoje življenje. Ko umró, zavijejo jih v to rjuho ter pokopljejo.

Ta kraj, na katerem se dandanes Grki in Latinci kopljejo, češ, da je tu bil naš Gospod krščen, zove se el-Henû. Potopisne knjige pa učé, da so do srednjega veka hodili romarji kopati se tri kilometre od todi proti severu nad Kasr-el Jehudom, kjer je struga širša in plitvejša in kjer se še dandanes vidijo razvaline neke cerkve v kraju er-Rorânije.

Naš dragoman je napolnil steklenice z jordanško vodo, katero so nekateri vzeli s seboj¹⁾, nato zasedemo spočite osle, ki so komaj čakali, da nas ponesó k poldrugo uro oddaljenemu Mrtvem morju. Izprva so si morali dolgoušci pot delati skozi gosto in bodeče grmičevje. Radovedno sem opazoval to velo, prašno in kljukasto rastlinstvo, mislé, da ugledam ono zloglasno sodomsko jabolko. In res! Kmalu zapazim na kaka 1—2 m visokem trnastem grmu črne jagode. Dal sem si je utrgati ter jel meti posušene jagode. Pri tej priči se mi jagode zmanejo v prah, v roki pa mi ostane samo nekaj grdih lupin. To mora biti sodomsko jabolko, prava podoba mamečega in goljufivega greha! — sem vzkliknil. Še dandanes mislim, da je ta grm Linnéjev *Solanum sodomium*. Mimo te rastline tekmujeta še dve drugi za žalostno slavo, da imata imé sodomskega jabolka, namreč ošer ali harub el vavi in pa *Calotropis gigantea*. Popraševal sem sicer Arabce po eksemplarih teh dveh rastlin, ali niso mi znali odgovoriti. Sploh se od domačinov Arabcev v znanstvenem oziru nič ne zvé, dragomani pa si le domišljujejo, da kaj znajo. Po mnenju učenjakov raste pravo sodomsko jabolko (*Calotropis gigantea*) ob zapadnem bregu Mrtvega morja blizu zelenice 'Ain Giddi t. j. svetopisemski Engaddi. To drevo, tri metre visoko, nosi pristno sodomsko jabolko, kakoršno opisuje judovski zgodovinar Flavij Jožef: rmen sad, podoben jabolku, ki se, ako ga stisneš, razsuje, da ti v roki ostanejo samo níti in lupina.

Čim bolj smo se bližali Mrtvem morju, tem bolj se je izgubljalo in zniževalo rastlinstvo; le še nekatere blede, s soljo in prahom prevlečene kriptogame se boré tu po peščenem svetu za svoj obstanek. Planjavo pokrivajo kope, gredice in gomile iz ilovice in láporja také lepó urejene, kakor bi jih bila izobrazila človeška roka. Ne vem, katera prirodna sila je tu delovala. Tu se mi je zdelo, da je vpadajoča voda breg izlizala, tam, da je vetra vrtinec nasejal kupčke peska.

Dospeli smo na severni breg Mrtvega morja, ki je jako plitev in odprt. Na produ zapazimo lesen kozolec, najbrž za ljudi in živino. Blizu

njega je čepelo in ždelo par Beduvinov, ki so nas o prihodu celó pozdravili. Ob bregu so ležale razmetane veje, grče, rogovile brez lubja, da so se mi zdela okostja predpotopnih zverin. Bližal sem se s strahom zloglasnemu morju. Bilo je popolnoma mirno, tiho, mrtvo. Voda je celó prikupljiva: zelena, čista, prozorna, da se vidi na dnu vsak kamenček. Zajmem si peščico in denem v usta. A ko sem jo okusil, bruhnem jo nevoljen iz ust. To je hudičevo olje! — sem dejal. Zdelo se mi je, da sem pokusil najhujšo slanico, také grenka, slana in ostudna je bila. Za pijačo že ni: poskusimo se v njej kopati ali vsaj nogé oprati! Mene ni bila volja osoliti si kože v Mrtvem morju, čeprav bi bila morda potem bolj trpežna, ali svetoval sem najpogumnejšemu členu naše karavane, tirolskemu častniku, naj se vrže vanj, da vidimo učinek. Res, ni se pomišljal prav nič, ko sem mu zagotovil, da v Mrtvem morju ni mogoče vtoniti. Škoda, da ni dunajski kanal Mrtvo morje, marsikateri kandidat samomora bi se tedaj streznil! Že Tacit Hist. V, 6 uči, da v Mrtvem morju periti imperitique nandi perinde attolluntur. In res, naš potnik je plaval v njem prav lahko, tudi stal, samo obrniti ga je hotelo. A ko je prišel iz vode, je tožil, da ga po životu srbi in skeli. Treba bi bilo še jedenkrat kopati se in sicer v sladki vodi, da se skorja soli in maščobe odpravi z života.

Voda, ki je v gornjih plastéh hladnejša mimo zraka, je imela tačas 19 stopinj R. Njene snovi so kemiki že večkrat preiskovali, rezultati teh preiskovanj se ne vjemajo popolnoma. Po analizi slavnega potovalca in geognosta Oskarja Frasa iz Stuttgarta ima voda Mrtvega morja v sto delih 28 odstotkov raznih kemijskih snovij, namreč soli, magnezije, klora, bromina, natrija, kalcija, kalija in žveplene kisline. Po preiskovanju dveh Francozov Marceta in Tennanta je v sto delih

solnokislega apna	3792
solnokisle magnezije	10100
sode (morske vode)	10676
žveplokislega apna	0054
Skupaj	24622

Mrtvo morje je torej prava slanica, zato ne more v njem obstati noben organizem. Ob bregu sem zapazil drobne mrtve ribice, ki so se bile izgubile iz Jordana ter poginile. Vse, kar se vrže v morje, prevleče solna skorja, celó kameni na produ in les se osolijo. Na jugu in zapadu morja so cele plasti in griči soli, da je Arabcem, tam blizu bivajočim, ni treba kupovati. Zato se zove to morje slano morje, mare salis, mare salsissimum. Slôve tudi lacus asphaltites, ker po njem plujejo

¹⁾ Domá jim je postala vsa črna.

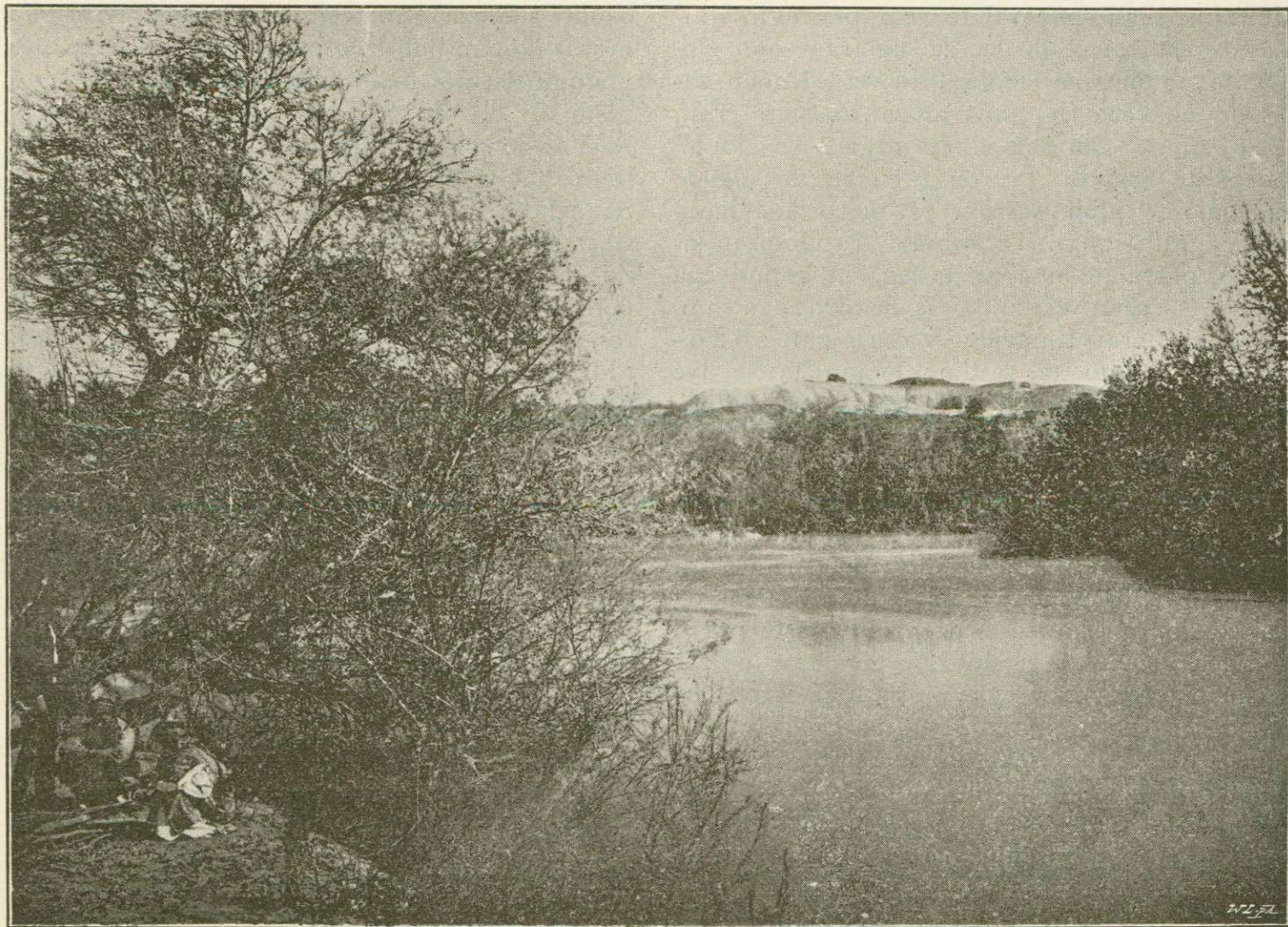

cele plošče asfalta, ki so se vzdignile iz morskega dna; v njega obližju se dobé studenci asfaltove smole. Arabci ga dandanes imenujejo *Bahr el-Lut*, t. j. Lotovo morje, ker jim je Lotova zgodovina iz Korana znana.

Njegovo površje dobiva v različnih časih različno barvo. Blizu se mi je zdelo kakor čisto zrcalo, od daleč, namreč iz Betlehema gledajočemu, se mi je zdelo kakor raztopljen svinec. Nekaterokrat, pravijo, se opazuje na njem svetlikanje (fosforesciranje) in celó neka svetla megla. Smrtnobledo se mnogokrat zrcali solnce v njega mrtvih valovih — podoba nečistnika!

Šele velik vihar ga more vzbuditi iz mrtvega spanja in tedaj udarjajo s soljo nasičeni valovi drug vrh drugega ko železni biči.

Kamorkoli se okrog ozreš, vidiš samo puščavo, izprane bregove, blede kamenene plošče, razdrte in ostrozobe pečí, na vshodni strani pa temno-rjave, v meglen pajčolan zavite moabske gore, do tisoč m navpično se vzdigujoče, kakor da bi rastle iz morja. Najvišji vrh, ki nam nasproti gleda, je *Nebo*, raz kateri je Mojzes gledal obljubljeno deželo. Nikjer ne vidiš ne zelenja ne življenja, ne živali ne ljudi; vse je tiho, mrtvaško, grozno. Ob bregovih ne vidiš

Reka Jordan.

ne hiš ne vasij, ne polja ne livad; nobeden oratar tu ne orje njive, po oljnati morski gladini ne drči lahka ladija, in v zraku ne slišiš ptičjega speva. Samo v stranskih dolinicah blizu morja sta dve zelenici: 'Ain-Feška in 'Ain-Giddi, kjer sladki studenci vzbujajo nekaj zelenja.

Vendar za Flavija Jožefa in v srednjem veku se je plovilo po Mrtvem morju, najbrž zato, da so izkoriščali iz njega asfalt in prevažali čezenj žito in živilo. V novejšem času so v znanstvene namene plovili po njem Irci, Angleži, Američani in Francozi. Najimenoitnejša ekspedicija je ona, katero je leta 1848. priredila vlada Zedinjenih

američanskih držav, poslavši tje častnika W. F. Lynch a in Dale-ta. Lynch je s svojima z bakrom okovanima čolnoma preplul Jordan in Mrtvo morje. Na Mrtvem morju se je bavil dvaindvajset dnij. Njegova raziskovanja so pregnala marsikateri predsodek in dvom, a kaj je s tem skrivnostnim morjem, tega vendarle niso povedali. Sedaj vemo, da je Mrtvo morje deset milj dolgo in povprek dve milj široko, to je, dvajset ur dolgo in štiri do pet ur široko. Polotok el-Lisan t. j. jezik, deli morje v severni tristo do štiristo metrov globoki kotel in v južni, ki je pa le štiri metre in še manj globok in

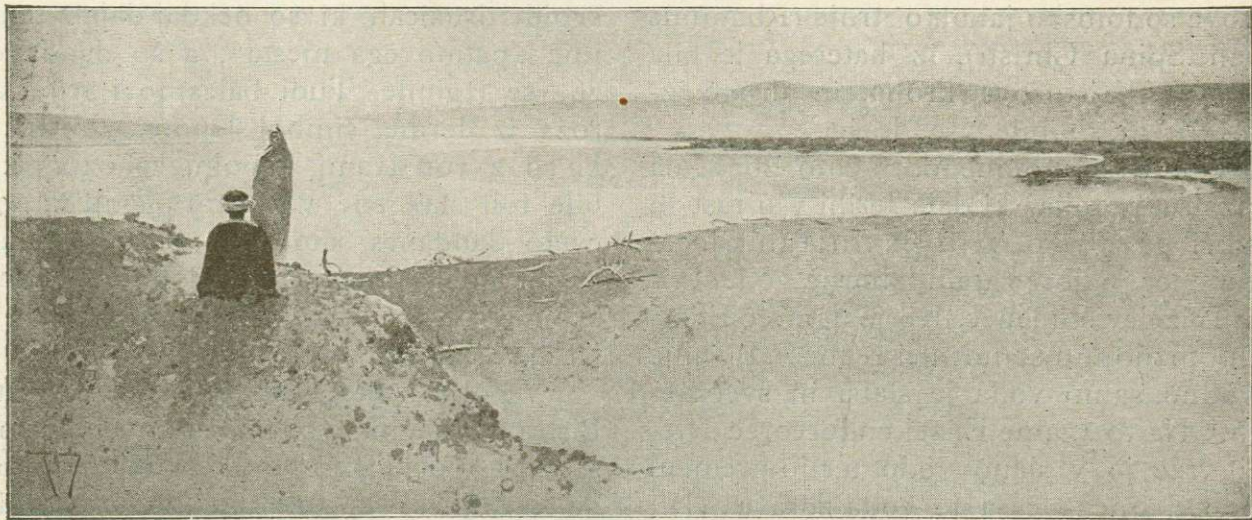
le jedno tretjino vsega morja obsega. Sedaj vemo, da je dolina Mrtvega morja najnižja suha udrtnina, kar jih je na svetu. Gladina ali višina Mrtvega morja je namreč 394 metrov, to je čez 1200 čevljev nižja od Sredozemskega morja; dno njegovo je pa še jedenkrat nižje, namreč 399 metrov, toliko je namreč globoko. Ako primerjamo višino jeruzalemskega mesta, iz katerega smo potovali, z nižino Mrtvega morja, razvidimo, da se dviga Jeruzalem nad Mrtvim morjem nič manj nego 1154 metrov. Iz tega lahko spoznaš, kako globoko nam je bilo treba navzdol iti.

Učenjaki so izračunali, da reka Jordan vsak dan v Mrtvo morje izliva šest milijonov ton vode. Kam gre ta neizmerna množina vode, ko Mrtvo morje nima izliva? Kam drugam kakor v zrak? Ker je zrak v tej nizki dolini razgret in suh, vsprejme váse to množino vodnega sopara. Od kod pa dobiva morje svoje kemijske

snovi in posebno sol, ko se vendar vanj zlivajo samo sladke vode, in kako je nastalo, ni še dognano.

Nekak odgovor tej uganki nam daje sv. pismo.

Dolina, katero zavzema Mrtvo morje, bila je nekdanj „lepa kakor paradiž ali rodovitni Egipet“, da rabim besede sv. pisma I. Mojzes XIII, 10. V njej so bila zloglasna štiri mesta: Sodoma, Gomora, Sebojim, Segor. V prvem teh mest je bival okoli l. 2100 pred Kr. Lot, Abrahamov stričnik. Sodovski ljudje pa so bili najhujši in veliki grešniki pred Bogom (I. Mojzes XIII, 13). Ker je bila zemlja rodovitna in je imela vsega v preobilici, so ptuji vladarji prežali na njeno bogastvo in izkušali si jo podjarmiti. In res, kakor čitamo v I. Mojz. XIV, 30, so Sodomitje ob času Lota in Abrahama služili trinajst let nekemu Kodorlahomorju, kralju Elamitov v južni Perziji. Ko se nato pobunijo zoper ptujca vladarja, pride ta s štirimi drugimi kralji stra-

Ob Mrtvem morju.

hovati jih. Štiri sodovski kralji se pa postavijo v bran, a bili so premagani. Med drugimi ujetniki je bil tedaj tudi Lot. Nekateri Sodomitje so bežé popadali v studence zemske smole (asfalta), ki so izviralali v oni dolini.

Prišlo pa je nánje še hujše. Sodomitje niso bili samó bogati, vsega siti, ampak tudi razuzdani. Zató jih je Bog pokončal z ognjem in žveplom. Vsa sodovska mesta razun Segorja, v katero je bil Lot zbežal, bila so pokončana.

Gledé na te podatke sv. pisma razlagajo današnji katoliški in protestantovski učenjaki, da je bil gorenji, večji kotel Mrtvega morja že pred Abrahamom, ker se je vanj izlival Jordan. V dolenjem manjšem in plitvem kotlu pa so stala sodovska mesta. Da bi kaznoval Sodomite, zažgal je Bog one studence zemske smole ali pa dal iz bližnjih moabskih gor bruhati lavo, ki je užgala zemske smole. Sežgana zemlja se je nato vdrla ali pa po potresu se znižala. Voda

gorenjega kotla se je vsled tega zlila v nižji, dolenji in takó se je morje razširilo proti jugu ter dobilo od ondotnega sveta slano vodo.

Pravijo, da hočejo Angleži izkopati kanal od Sredozemskega morja skozi galilejsko planjavo (Ezdrelon) do Jordana in prekopati dolino Mrtvega morja tje do elanitskega zaliva ob Sinaju. To bi bilo sicer možno, a potem bi se preplavila z morsko vodo cela Jordanova dolina tje gori do Meromskega jezera — in te bi bilo vendarle škoda, ker je lepa in rodovitna. Tudi bi se izgubila sladka voda, ako bi se pomešala s slano morsko. Pri vsem tem bi Mrtvo morje ne izgubilo svojega današnjega značaja in za prekmorsko zgodovino bi bil tak kanal popolnoma nepotreben, ker je sueški mnogo krajši in primernejši. Menimo, da čudež, katerega je Božja roka v dolino Mrtvega morja zarisala, ostane večni in da ga ne izbriše nobena človeška umetnost.

Pa čas je že, da zapustimo to odurno morje, pravi simbol prokletstva božjega in zgovoren spominik kaznovane razuzdanosti, pravo zemeljsko peklo, kjer navadno čez dan doseže vročina 40 stopinj R. Vrnimo se v prijazno jeriško oazo. Vzel sem si s seboj za spomin nekaj kamenčkov in sicer črni asfalt, kremen, apnenec in neke prstene kamenčke, ki so vsi prevlečeni s soljo.

Dragoman dá s trobentico znamenje za odhod, in zopet zasedemo osle ter odjašemo v najhujši vročini — bilo je tri četrti na jednajst — k vozovom, ki nas opoldne pripeljejo v Jeriho. Tu smo v hôtelu obedovali in se nekaj odpočili. Po obedu pa so nam vsiljevali prekupci — seveda judje — jeriške spominike n. pr. rožo iz Jerihe (Anastatica jerichuntina), ki pa ni ona v sv. pismu slavljena. Zahejevo olje ali balzam, palice vrezane iz ravno istega grma („zakkum“), katerega jagode dajejo Zahejevo olje; nadalje rmeno jabolko „hâdak“, ki pa se po krivem zove sodomsko jabolko, trnje (Rhamnus nabeca ali Spina Christi), iz katerega je bila neki spletena Kristusova krona, in druge izrezane stvari, ki so bile vse drage.

Ob tretji uri popoldne odrinemo zopet na oslih k izviru potoka, ki daje Jerihi vso rast in čast. Arabci ga zovejo 'Ain es-Sultân t. j. cesarski studenec, najbrž zaradi izborne vode, kristijani pa Elizejev studenec. Ko je namreč Elizej tu bival, potožijo mu stanovalci rekoč: „Bivanje je tu ugodno, samo voda je slaba in svet nerodoviten.“ Na to vzame Elizej čudotvorec skledico soli, vrže jo v slano vodo ter jo premeni v sladko. Od onega časa je voda zdrava (IV, Kralj. II.)

Pot k Elizejevemu studencu nas vodi mimo drugega hôtela, ki ima napis „hôtel Jordan“, in mimo ruskega gostišča, kjer lahko dobiš ceno in dobro prenočišče, kakor iz lastne izkušnje priča znani pisatelj „Jeruzalemskega romarja“.

Med potom smo srečavali Beduvine in Beduvinke z otroki, na konjih in oslih jahajoče. Sedaj šele sem imel priliko opazovati te slobodne sinove in hčere puščave. Možje, jahajoči na iskrenih konjih, nosijo dolgo platneno tuniko, dolgi srajci podobno, čez njo širok, volnen plašč „aba“ imenovan, na glavi pa turban „kûfije“ (odtod slov. „škufa“ in ital. cuffia), t. j. platnen robec ovit okoli glave, katerega držé motvozi, svitku podobni. Na hrbtu mu visí zvesta puška ali dolga sulica „rumh“; v širokem pasu pa blesté okovani držaji handžarov in nožev. Začrneli obraz s plamenenimi očmi, ki te hočejo prebosti, kažejo ti neukročene, slobodnega gospodarja puščave in pristnega potomca iz rodú Arabcev.

Beduvinke nosijo suknjo iz kotona in široke lisaste hlače, lase jim pokriva neka ruta iz rdečega ali belega platna. V nosnicah in ušesih jim visé dragoceni obročki, okoli vratú pa se jim vije trojna kolajna z visečimi, tolarjem podobnimi okraski. Spomnil sem se ob tem prizoru na ona lepoticja, ki jih je Elijezer daroval Rebeki in s katerimi se je lišpala Sara. Vshod je namreč v običajih jako stanoviten, skoro neizpremenljiv.

Jahaje ob šumljajočem potoku, ki izvira iz Elizejevega studenca, imel sem priliko opazovati polja in vrtove, ob levi in desni se vrsteče. Kamorkoli dohaja le kaplja vode, poganja in cvete vse v najbujnejših barvah. Tu vidiš visoke iglaste kakte, rdečkaste oleandre, čarokrasni cvet banán in žefrana; tam zorí trta, palmov sad ali datelji, raznovrstne melone, granate, oranže itd. Na polju se prepogibljejo zreli klasi ječmena, riža, neke vrste sirka, imenovanega dura, in drugega žita. Vmes pa sanjari osamela palma, tožeč po svojih družicah, ki so nekdam dajale temu kraju imé „palmovega mesta“, a so dandanes skoro že vse izginile. Tudi balzamovi grmički, prava roža iz Jerihe, simbol lepote, duhteče trstike, ki so z vonjavami napolnjevale zrak in nekdam bile toli slavljene v svetem pismu in potopisih, cvetó dandanes samo še — na papirju. Zares, ko bi imeli pridni Evropci ta rodovitni kraj v svojih rokah, kmalu bi postal raj in najprijetnejše zimsko bivališče.

V pol uri smo prišli do Elizejevega studenca. Bistra in hladna voda izvira na več mestih in se zbira v obzidan tolmun. Voda je tako obilna, da izstopivša iz tolmana že goni mlin, nad katerim se dviga košata sikomora. Človek se na vshodu jako zveseli vode, če jo le ugleda, še bolj pa, če je voda pitna in vkusna. Zato smo se je vsi potniki napili in nekateri tudi noge v njej oprali, dasi se je ravno takrat v tolmunu kopal dolgopeti Arabec. Nad Elizejevim studencem ob pogorju, kjer je neki stala kanaanska Jeriha, je angleška karavana ravnokar razgrnila svoje šotore.

Okrepčavši se, zasedemo zopet dolgoušce ter odjahamo proti jugu ob vznožju gore Kvarantanije, arabski Karantel, ki se nad nami navpično vzdiguje. Tu se je Kristus postil štiri-deset dnij in na vrhu te gore ga je izkušal hudič tretjikrat. Pogled na to strmo, razrito in očrnelo goro je strašan. Sredi nje zapaziš polno skalnih jam in votlin, nekaj naravnih, nekaj umetnih, v katerih še dandanes prebivajo puščavniki, navadno abesinski menihi. Mali zidovi z okni in pomoli nam kažejo, da tu prebivajo ljudje. In res! Kmalu zaslišimo otožni glas zvončkov, vabečih k molitvi. Ker je steza tje gori jako strma in smo še isti večer morali

vrniti se v Jeruzalem, nam ni bilo moči ogledati si znamenitosti te svete gore.

Potopisci pravijo, da se za pol urice hoda navzgor pride v jamo (dolenjo), v katero sta vzdana kapelica in samostan abesinskih menihov. Po stenah kapelice se vidijo sledovi starih slikarij. Meniške celice so takó ozke, da v njih stojita samo dve pogrneni mizi, ki služita menihu za mizo in postelj. Luč prihaja skozi odprto luknjo v vratih. Neki stari ruski romar (palomik), ki se je bil l. 1889. tje gori popël, piše¹⁾, da je videl v neki votlini abesinskega puščavnika; bil je na pol nag — na njem je visela samo obnošena rubaška — ves izmozgan od samega posta, čitajoč sveto knjigo.

Po malih stopnicah se pride iz dolenje jame v gorenjo, kjer se je naš Izveličar postil štirideset dnij in štirideset nočij. Tu je premagal izkušnjavca prvokrat, kakor kaže tudi opresna slika v jami.

Od todi se po stopnicah popneš, ako nisi omotičen, na vrhunec Kvarantanije, kjer je bajê izkušnjavec pokazal Gospodu lepoto in bogastvo vseh kraljestev. Sicer se vsa kraljestva sveta ne vidijo z nobene gore, izkušnjavec jih je torej Kristusu le v halucinaciji pokazal, a izbral si je prav premeteno ravno ta vrh, da bi Izveličarja lože preslepil. Razgled je namreč odtod prav lep, raznovrsten in razsežen. Proti vshodu vidiš dolgo in globoko jordansko dolino (el Ghôr), skozi katero se vije Jordan sredi dreves, kakor da bi ga spremljala v procesiji tje doli do njegovega groba — k Mrtvem morju. Na jugovshodu vzreš mračne in globoko zarezane moabske gore, kopajoče svoje noge v slanici Mrtvega morja. Proti jugozapadu ti plava okó čez doline in okrogle holme judejske puščave. Med vsemi pa se odlikuje Oljska gora z imenitnim ruskim stolpom, podobna ogromnemu katafalku, nosečemu ravno svečo. Proti severu nam zapirajo razgled goré in gorice ter onstran Jordana sočni pašniki gileadski.

Naposled pomólimo ob gori Kvarantaniji v spomin Kristusovega posta ter se poslovimo od

¹⁾ K' životvoraščemu grobu Gospodnju. S. Peterburg 1889, str. 100.

nje in od cele jeriške oaze z zadnjim koprnečim pogledom. Bog vé, če vas kedaj še videl bom? . . . Jahaje ob vznožju Kvarantanije proti jugu pridemo do ceste, ki vodi v Jeruzalem. Malo pred nočjo dospemo do gostilne usmiljenega Samarijana, arabski Han el-Hadrûr, kjer nas naš dragoman pogosti z malo južino, gostilničar pa z vodo in črno kavo. Tudi črni zamorec, ki je spremljal gori omenjeno gospo jahajočo do Mrtvega morja, je tu od nje dobil obilen bahšiš, da je na vsa usta hvalil njeno dobroto in ljubeznivost. Menil sem, sedaj se bo ubožec odpočil od daljne hoje in si privoščil kaj za želodec. Ali mesto kruha in kave si je rajši naročil turško vodno pipo z imenom nargîle. Ta pipa se sestavlja iz posode za vodo, ki je navadno iz stekla ali pa iz lupine oreha kokus (odtod imé nargîle) in iz dolge gibične cevi, imajoče na koncu ustnik za pušenje. Vrh pipe se stavi perzijski tabak, imenovan tumbak, nanj pa žareče oglje. Dim se vleče skozi vodo v pljuča. Sploh orientanci radi vlečejo tabačni dim váse in ga obdržijo v pljučah. Zato pa tudi pravijo „tabak piti“ (ašrab, šarib duhân t. j. srebatí duhân), kar je tudi Slovenec sprejel v svoj jezik.

Zamorec me je jako zanimal, saj so ubogi zamorci boljši kakor Arabci. Odkritosrčni, otročji in žensko občutljivi zamorci se dadó prej izpreobrniti h krščanski veri, kakor skvarjeni fatalisti mohamedanci. Zato mi je bilo milo pri srcu posloviti se od dobrega zamorca in ga pustiti svoji osodi.¹⁾ Tudi od staroste Beduvinov smo se tu poslovili, vrgši mu za spremljevanje mali bahšiš; saj plačan je bil že prej od našega dragomana. Ob tej priliki sem opazoval ponos beduvinski; šejh je bil z malim bahšišem zadovoljen, ne da bi tarnal, ugovarjal, prosjačil, kakor je navada mohamedancem.

Ob najstih zvečer smo dospeli vsi trudni in zaspani v sveto mesto. Zahvalil pa sem Boga, da mi je bilo dano videti te kraje, ki so v zgodovinskem in geološkem oziru takó znameniti in o katerih sem sanjal že v mladosti.

¹⁾ Ako se mohamedan izpreobrne h krščanski veri, mora zapustiti svojo deželo in preseliti se drugam, da ga sorodniki ne ubijejo.

Književnost.

Slovansko jezikoslovje.

Archiv für slav. Philologie XVII. Band 3. und 4. Heft 1894. (Konec): Ker je deklinacijo obdelal Miletič v svoji „Старото еклонение бѣ днесинитѣ българ. нарѣчия“ (С'б зв. II. пр. Arch XIV 294 nasl.),

omenja jo Oblak le mimogredé, navajajoč nekatere nedostatke Kaline.

Konjugacija se je v bolgarščini, izvzemši inf., dobro ohranila; da, stoji celó na čelu vsem slovanskim jezikom, ker si je ohranila aor. in imperf. Kalina se je v tem poglavju vestno izogibal pomot.

Oblak podaje še nekaj dodatkov. Ostanki starih oblik so: aor. бѣгъ; infinitivi se nahajajo le sporadično v severno-zapadnih narečjih, sosebnost v srbščini, in še tu le v narodnih pesmih. Spominiki dokazujejo, da se je infinitiv že v XVII. stoletju, vsaj v večini bolgarskih spominikov, popolnoma izgubil, dasi še ni povoljne razlage za to izgubo. Nato govori Oblak o oblikah, ki so po analogiji stvarjene, in jih deli v štiri kategorije. — Naposled omenja Oblak še predgovor in pagovor Kaline. Oba se bavita z vprašanjem o domovini staroslovenščine; v predgovoru pa je tudi karakteristika jugoslovanskega jezika VI.—VIII. stoletja. Kalina je namreč prepričan, da so jugoslovanski narodi pri prehodu čez Dunav koncem V. stoletja imeli še skupen jezik; toda pozitivnih dokazov nima, in Oblak mu oporeka, češ, če že za X. stoletje radi *dl* in *vy* v brižinskih spominikih ne moremo dokazati jednotne slovenščine, kamo-li da bi še za VIII. stoletje mislili na jednotni jugoslovanski jezik! Kalina opira svojo trditev na slovanske elemente v grščini, v latinskih in bizantinskih spominikih, v albanskem in romunskem jeziku, a Oblak pobija z uspehom vse razloge. — Vprašanje o domovini staroslovenščine obravnava Kalina obširno, in sredstva, s katerimi dokazuje, so prava, le uporaba je brez zadostne kri-

tike; kot negativen rezultat dobi Kalina, da staroslovenščina ni jezik panonskih Slovencev. — Po tej, tudi za slovenščino važni razpravi čitamo R. Abicht: „Der Angriff der Bulgaren auf Constantinopel im Jahre 896. n. Chr.“; R. Meringer: „Ein altes lettisches Vaterunser“; Milorad Medini: „Veltranić's Pelegrin“; Mavro Vetranić-Čavčić je živel v XIII. stoletju, in z njim je napočila zora dubrovniškega slovstva. Pisatelj dokazuje, da njegov alegorični epos „Pelegrin“ ni prestava ali imitacija kakega italijanskega dela, temveč da ima mnogo izvirnega; naslanja se sicer na italijanske vire, a obdelan je tako dobro, da se težko zasledi vir, iz katerega je zajemal pesnik. — Nadalje so pisali J. Bogdan: „Eine bulgarische Urkunde des Caren Joan Sracimir“; A. Brückner: „Polonica“; Hil. Ruvasac: „Kleinigkeiten zur Geschichte der Balkanhalbinsel.“ — V kritičnem oddelku pišeta Fr. Pastrnek in G. Polívka, v bibliografičnem pa V. Jagić, V. Oblak, A. Brückner in G. Polívka. V. Oblak ocenjuje med drugim tudi Šketovo „staroslovensko čitanko“. V zadnjem oddelku „Kleine Mittheilungen“ poročajo: M. Rešetar, C. C. Uhlenbeck, A. Pogodin in K. Štrekelj: „Zur Literatur über die Koleda bei den Slovenen.“

Fr. V.

Razne stvari.

Koncert „Glasbene Matice“ v prid družbi sv. Cirila in Metoda dne 14. in 15. novembra. Naša šolska družba ima vedno več troškov, zato ji je skrbeti, da si pridobi čim več dohodkov. In prav dobra je bila misel, katero so pogodile nekatere društvenice, naj bi namreč naši Ciril-Methodovi družbi segla pod pazduho tudi „Glasbena Matica“ s svojim mešanim in moškim zborom. Misel se je uresničila na korist in čast obeh društev dne 14. in 15. listopada v „Sokolovi“ dvorani „Narodnega doma“ pri koncertu, pri katerem je sodelovala vojaška godba c. in kr. pešp. št. 27., potem gospica Vetterova in gg. Ivan Meden in Josip Nolli.

Najprej je igrala vojaška godba Beethovenovo ouverturo „Blagoslovljenje“, op. 124. Skladba je umetna in zahteva že nekoliko glasbenega vkusa pri poslušalcu, da napravi s svojo slikovitostjo najtisti utisek, ki ga je umetnik vanjo položil. Druga točka „Materine sanje“, dramatična slika v jednom dejanju, katero je napisal E. Gangl, kaže nam v pesniški obliki in alegoričnih podobah materinsko ljubezen, katere ne premaga nobena izkušnja, nobena sila. Mlade naše diletantkinje so kaj ljubko deklamovale in tudi obleko simboličnim podobam primerno pogodile; zato jim je izkazalo občinstvo svoje priznanje z obilnim ploskanjem. — Naslednja točka: A. Rubinsteinova „Rusalka“ je ženski zbor

z orkestrom in alt-solom. Vsa skladba je primerno vsebini temnega značaja, podaje pa obilo umetniškega užitka. Ženski zbor se je odlikoval v njej posebno v sopranu s čisto in točno intonacijo. — A. Försterjeva: „Kitica slovenskih narodnih pesnij“ je v Slovencih dobro znana skladba, ki še vedno poslušalce ogreva. — Zadnja točka: G. Mašekov „Kdo je mar?“ je prijeten spomin na polpretekle čase slovenske glasbe. Orkester in moški zbor, kakor tudi solista gospoda Meden in Nolli sta pela z dobrim glasom in pripomogla, da je kompozicija prodrla pri občinstvu.

Tako je koncert pod spretnim vodstvom gospoda dirigenta Jos. Čerina dosegel svoj smoter po Horacijevem pregovoru: *utile cum dulci*. „Dulce“ so nam podali diletantje in „Glasbena Matica“, „utile“ pa je dosegla družba sv. Cirila in Metoda, kar ji tudi za bodočnost iz srca privoščimo. *dr. K.*

Zvezdoslovni koledar za mesec gruden.

Ta mesec se vidijo ob večerih malone vse premičnice jako svetle. Merkur je seveda neznamen, krepkeje sije Venera (večernica), najkrepkeje pa Mars, ki je sedaj s svojo rdečo svetlobo sploh najsvetlejša zvezda nu nebu. Svetal je tudi Jupiter, in počasni Neptun se kaže v vsej svoji moči.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

6. Lutrova načela so v zvezi s Husovimi. Lutrovi privrženci so se naravnost sklicevali na vzgled husitskih voditeljev, zlasti na Žižko, trdeč, da ga morajo vsi posnemati in pobijati menihe in pape. Vojvoda Jurij Saksonski je vsled tega popolnoma po pravici pisal dne 16. listopada l. 1521. svojemu bratu Janezu, da so razmere na Saksonskem prav take, kakor so bile na Češkem, ko so se njihovi pradedje borili proti njim, t. j. v husitski dōbi.

Načela so bila slična. slična pa tudi dejanja. Umori in požiganje, surovost in krivičnost se nam kažejo na prvem mestu v husitskem in lutrovskem boju. Najgorje so napadali duhovsko oblast. Delovanje prekucuhov je povsod isto. Ko prebiramo zabavljice iz husitske in lutrovske dōbe, zdi se nam, kakor bi brali sedanje socijalno-demokratske in njim po duhu sorodne časopise in knjige. Razložek je le v tem, da so preje imenovani uporniki stali na verskem temelju, a sedanji se držé materijalističnih načel in tajé Boga in pobijajo vsako vero. Prav za prav tudi ta razložek ni tako velik. Socijalni demokratje in njihovi načelni zavezniki se kaj radi v svojem boju sklicujejo na verska načela in v bogokletni hinavščini zlorablajo celó Izveščarja v svoje namene. To nam jasno priča nedavno izešla in tudi v slovenščino preložena socijalno-demokratska brošurica „Christus und die Sozialdemokratie“.

Husov in Lutrov nauk ni bil upor samo proti veri, marveč tudi proti družbi. Z versko prekucijo je bila združena tudi družabna. In ravno družabne zmote, ki jih je podpirala Husova in Lutrova kriva vera, pripomogle so največ, da se je njun nauk razširjal tako hitro. Nahujskani proletarijat se je brž oprijel komunističnih idej novih nauk, in grozna krvava družabna revolucija se je uprizorila. V Husitstvu smo že ob kratkem dokazali komunistična načela. Treba nam jih je dejansko spričati tudi v lutrovskem gibanju. Za naš namen zadostuje, da opozarjamo svoje bralce na kmečke upore, ki so se pojavili s krivo vero vitenberškega meniha; iz načel glavnih voditeljev teh uporov pokažemo komunistično smer njihovega rovanja.

a) Tomaž Münzer, odpadel duhovnik, je prvi pričel delovati v komunističnem zmislu. V Cvikavi je v zvezi s suktnjarjem Miklavžem Storchom in nekaterimi drugimi rokodelci ozna-

njeval novo Kristusovo kraljestvo. V tem kraljestvu ne sme biti nobenega zunanega bogočastja, nobene posvetne in duhovske gosposke; vsi ljudje si morajo biti jednaki, vsi kralji, vsi duhovniki. Vse imetje mora biti skupno. Iz Cvikave je šel na Češko, in ko so ga od ondod spodili, vrnil se je na Saksonsko v Alstedt, kjer se je l. 1523. poročil z odpadlo nuno. V tem mestecu je ustanovil zvezo, katere udje so se s prisego zavezali, razširjati novo Kristusovo kraljestvo. Vsi kristijani morajo biti jednaki; vsa imovina bodi skupna in se deli vsakomur po potrebi in priliki. Ko so ga spodili tudi iz Alstedta, obrnil se je zlasti h kmetom in jih je hujskal zoper gosposko in bogatine. V Mühlhausenu ga je v tem podpiral odpadli menih Henrik Pfeiffer, v Orlamünde in v okolici pa Karlstadt.

Strašni nazori so bili v zvezi s tem komunističnim gibanjem. Dokazovalo se je iz svetega pisma, da je tudi greh dober v božjih očeh in da grešniki s svojimi grehi zvršujejo — božjo voljo. Tako so opravičevali goljufijo, ropanje, umore, nečistost in zagovarjali celó mnogoženstvo. Tout comme chez nous. In po teh načelih se je tudi ravnalo.

b) Janez Laue, meniški odpadnik, je pridigoval v Mühlhausenu, da se mora iz skrinj bogatili meščanov iztrgati imetje, ker mora biti vse, kar je na svetu, skupno.

c) V Alzaciji je učil Wolf Gerstenwell, da morajo bogatini deliti svojo imovino z ubožci, uničiti vso gosposko in sami biti gospodje.

č) Simon Weiersheim iz Vancenava je nagovarjal ljudstvo, naj se vse premoženje razdeli in naj se pokončajo gospodje, plemiči in duhovniki.

d) V bamberški škofiji je ranocelnik Hartlieb oznanjal iste nazore: Proč s plemstvom, z menihi in popi! Vsi ljudje si morajo biti jednaki. Virčburški kmetje so zahtevali, da morajo biti vsi ljudje bratje med seboj in naj se imetje razdeli med vse. — V Rotenburgu so razlagali voditelji kmetiškega upora krščansko ljubezen do bližnjega tako, da morajo biti vse stvari skupne, da se mora odpraviti vsaka gosposka in da nobeden ne sme tirjati vračila kakega dolga.

Tako so hujskali pravno propadli pijanci, goljufi, roparji in morilci ubogo ljudstvo in s tem užgali grozen upor, zanetivši najhujše strasti človeškega srca. Pristaši komunističnih načel so se odlikovali prav tako, kakor današnji socijalni demokratje, po skrajni nestrpnosti.

Kdor se ne pridruži socijalni-demokratski zvezi, izkušajo ga izriniti iz dela; zaničujejo ga in mučijo tako dolgo, da se jim poda ali da se odstrani. Uporni kmetiški komunisti so delali v istem zmislu. Kdor se ni hotel pridružiti njihovi zvezi ali bratovščini, kakor so jo imenovali, temu so zabili velik kol pred hišo. To je bilo znamenje, da mu sme vsak uropati, kar mu drago, in da je dotična hiša nekako — prokleta. Kakšne nazore so imeli nahujskani 'proletarci', priča nam ta-le pesem:

Das Evangelium frone
 Kam zu uns Armen her,
 Freit uns mit reichem Lohne
 Von igher Beschwer.
 Lehrt Rich und Arm sich lieben
 Und theilen, was sie hant,
 Wir wollen drumb es üben
 Mit Wollust und Verstand.
 Wir wollen all verjagen
 Die widrig dieser Ler,
 Selbs rothe Schauben tragen,
 Und nummer itz mer fragen,
 Ob das auch Unrecht wär.

V resnici! Nobeden ni več vpraševal, kaj je pravično ali krivično. Napačni nazori o slobodi, ki jih je oživil protestantovski nauk, zaslepili so ljudstvo, da je v komunističnih načelih iskalo sreče. Iz l. 1525. imamo celó dva popolna načrta, kako naj se preosnuje vsa družba v demokratično-socijalističnem zmislu. Prvi načrt so sestavili frankovski kmetje in ohranjen nam je z naslovom: „Ordnung und Reformation zu Nutz, Frommen und Wohlfahrt aller Christenbrüder.“ Drugi je pa osnoval Mihael Geismayr, voditelj tirolskega upora, z naslovom: „Landesordnung.“ V frankovskem načrtu se na videz še vzdržuje cesarska in duhovniška oblast, toda bistveno se taji vsak pozitivni pravni red, ker se zahteva, naj odslej velja za vse samo „božje in natorno pravo“. Kakšno je to božje in natorno pravo, umevamo iz načel kmetiških voditeljev, katere smo preje navédli. Da so namerjali kmetje s tem, da so na videz priznavali oblast, samo preslepiti gosposko, razvidimo iz načrta samega, kjer pravijo, da bo ljudstvo brez dvojbe pobilo vsakega kneza in gospoda, ki ne bo izpolnjeval v načrtu izraženih zahtev.

Odločnejši in jasnejši je Geismayrov načrt. Popolna sloboda in enakost mora zavladati med ljudmi. Mesta in gradovi se morajo izpremeniti v vasi. Med stanovi ne sme biti nobenega razločka.

Zgodovina nam pripoveduje, kakšne so bile posledice takih idej. Vzbudila se je krvava pre-

kucija, ki je opustošila veliko rodovitne zemlje, pomorila na tisoče ljudij, razdrla najsvetejše vezi, nravno razdivjala neštivilne množice. — Tudi v avstrijskih deželah, vzlasti na Tirolskem in Solnograškem, je hudo gospodarila.

In konec? Zmagali so knezi in mesta; zapeljani kmetje so pa zašli v še hujše razmere, nego so bile preje. Značilno opeva stara pesem te posledice:

Man hat ein gutes Leben,
 Geführet lange Zeit,
 Da wollt man nichts mehr geben,
 Vergass all Pflicht und Eid.
 Man brannt und raubt wie Türken,
 Ging wüthiglich voran,
 All Obern sollten mircken
 Die Gewalt der gmeinen Mann.
 Der wollt die Güter theilen,
 Wollt Herr und Meister sein,
 Doch kam die Straf mit Eilen,
 Ach Herrgott, sieh izt drein.
 Mit Strafen izt sie wüthen,
 Verschweren alle Last,
 Niemand sich mag behüten,
 Er wird erdrücket fast.
 So ist das End vom Liede
 Eine grausige Tyrannei,
 Ach Herrgott, gib uns Friede
 Und bring die Straf vorbei.

Lahko je bilo nahujskati nevedne ljudi, a kdo jim je vrnil škodo, ki so jo imeli od lažnivih naukov? Tudi dandanes vidimo, da se ubogi ljudje radi oprijemljejo komunističnih nazorov. Ko jih brezvestni hujskači po knjigah, listih in shodih dražijo zoper pape in polnijo s sovraštvom zlasti do duhovske oblasti, tedaj so jim komunistična načela kmalu domača. A naposled jim taki nauki ne morejo roditi drugega sadú, kakor so rodili nekaj — o čemer nam priča svetovna zgodovina: umu laž, srcu strup, omiki smrt, miru in redu pogin. Kri, požari, poteptano in zanemarjeno polje označujejo tiste kraje, kjer so se pojavili. Tega nas uči družabna prekucija 16. stoletja. Dokazuje nam pa tudi, kako tesno je zvezano nravno in pravno življenje z umstvenim, kako ozko sta združena življenje in vera. Napačni umstveni in zlasti verski nazori rodé tudi napačne nazore o življenju in napačna dejanja. Luter se je boril naravnost samo zoper cerkveno oblast, toda njegovi nauki niso razdirali samo cerkve, ampak človeško naravo samo, ker so razburjali najhujše strasti.

Korenine sedanjega družabnega nereda niso od včera. Glavni vir jim je v naukih protestantskega gibanja.

(Konec.)